

**ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΑΘΗΝΩΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΙΤΑΛΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ ΚΑΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ**

Π.Μ.Σ.

«Ελληνορωμαϊκές - Ελληνοϊταλικές Σπουδές: Λογοτεχνία - Ιστορία & Πολιτισμός»

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

«Συγκριτική υφομετρική ανάλυση σε έργα διαφορετικού κειμενικού γένους του Ουμπέρτο Έκο».

Κακαΐτσα Δ. Φωτεινή

A.M. 156612014003

Εξεταστική Επιτροπή

Επιβλέπων καθηγητής: Γεώργιος Κ. Μικρός
Συνεπιβλέπουσα καθηγήτρια: Γιαννούλα Γιαννουλοπούλου
Συνεπιβλέπων καθηγητής: Ιωάννης Τσόλκας

Αθήνα, Σεπτέμβριος 2022

Η ομορφιά είναι, κατά κάποιο τρόπο, βαρετή. Ακόμα κι αν τα πρότυπά της αλλάζουν με την πάροδο των αιώνων, ένα όμορφο αντικείμενο πρέπει πάντα να ακολουθεί ορισμένους κανόνες... Αντίθετα, η ασχήμια είναι απρόβλεπτη και προσφέρει άπειρες δυνατότητες. Η ομορφιά είναι πεπερασμένη. Η ασχήμια είναι μη πεπερασμένη, όπως ο Θεός.

Ουμπέρτο Έκο¹

---

¹ Ανακτήθηκε στις 7 Ιουλίου 2022 από <https://www.gnomikologikon.gr/authquotes.php?auth=87>

Ευχαριστίες

Η παρούσα μελέτη αποτελεί διπλωματική εργασία στα πλαίσια του μεταπτυχιακού προγράμματος «*Ελληνορωμαϊκές-Ελληνοϊταλικές Σπουδές: Λογοτεχνία-Ιστορία και Πολιτισμός*» του τμήματος Ιταλικής Γλώσσας και Φιλολογίας.

Πριν την παρουσίασή της, θα ήθελα από καρδιάς να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή μου, Δρ Γεώργιο Μικρό, Καθηγητή Υπολογιστικής και Ποσοτικής Γλωσσολογίας ως το 2018 στο Τμήμα Ιταλικής Γλώσσας και Φιλολογίας και τώρα στο Hamad Bin Khalifa University, Qatar, για την ευκαιρία που μου έδωσε και την εμπιστοσύνη που μου έδειξε, για την πολύτιμη καθοδήγησή του και την πολύπλευρη στήριξή του το διάστημα σύνταξης της παρούσας. Ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλω στην Καθηγήτρια Γιαννούλα Γιαννουλοπούλου για την υποστήριξή της, και στον πρόεδρο του Τμήματος Ιταλικής Γλώσσας και Φιλολογίας Καθηγητή Γεράσιμο Παγκράτη για την εμπιστοσύνη και τη στήριξή του.

Χωρίς την συμπαράσταση και την κατανόηση της κόρης μου Γεωργίας και του συζύγου μου Γιάννη δεν θα είχα φτάσει στην ολοκλήρωσή του πονήματός αυτού. Σε όλη τη διάρκεια της διαδρομής μου, μού έδωσαν κουράγιο και έδειχναν κατανόηση και μεγάλη υποστήριξη.

Τέλος, θα ήθελα να αφιερώσω αυτή μου την εργασία στους αγαπημένους μου γονείς Δημοσθένη και Αφροδίτη που έφυγαν πολύ νωρίς, πριν προλάβουν να χαρούν την πορεία και την εξέλιξή μου.

Περιεχόμενα	
Ευχαριστίες	2
Πίνακας Εικόνων	4
Εισαγωγή	5
Κεφάλαιο 1	8
Βιογραφικά Στοιχεία του Συγγραφέα	8
Κεφάλαιο 2	10
Γιατί ο Έκο;	10
Το Όνομα του Ρόδου (Il Nome della Rosa) (1980)	12
Το Κοιμητήριο της Πράγας (Il Cimitero di Praga) (2010)	17
Η Ιστορία της Ομορφιάς (Storia della Bellezza) (2004)	20
Η Ιστορία της Ασχήμιας (Storia della Bruttezza) (2007)	21
Μυθοπλασία και πραγματικότητα στα έργα του Έκο	23
Κεφάλαιο 3	28
Ερευνητικοί στόχοι	28
Κεφάλαιο 4	30
Τα κείμενα προς ανάλυση (corpus)	30
Κεφάλαιο 5ο	31
Θεωρητική παρουσίαση του Ψηφιακού εργαλείου Voyant.	31
Πρόσθετα εργαλεία	34
Η χρήση του εργαλείου Voyant στα έργα του Έκο	36
Κεφάλαιο 6ο	53
Συμπεράσματα	53
Παράρτημα	60
1. Εργογραφία	60
2. Υφομετρία	62
3. StopWords	64
Λίστα Αναφορών	75

Πίνακας Εικόνων

<u>Εικόνα 1. Χρήση του εργαλείου για την εισαγωγή των corpus.</u>	34
<u>Εικόνα 2. Βασικά εργαλεία του Voyant.</u>	34
<u>Εικόνα 3. Wordcloud</u>	37
<u>Εικόνα 4. Εργαλείο Terms</u>	37
<u>Εικόνα 5. Εργαλείο Summary</u>	39
<u>Εικόνα 6. Χωρίς τη χρήση λίστας Stopwords</u>	40
<u>Εικόνα 7. Με χρήση λίστας Stopwords</u>	40
<u>Εικόνα 8. Γραφική απεικόνιση του όρου morte</u>	42
<u>Εικόνα 9. Γραφική απεικόνιση του όρου "libro".</u>	44
<u>Εικόνα 10. Γραφική απεικόνιση του όρου "Dio"</u>	48
<u>Εικόνα 11. Γραφική απεικόνιση του όρου "donna"</u>	49
<u>Εικόνα 12. Γράφημα απεικόνισης του όρου "donna"</u>	51

Εισαγωγή

Έχοντας διαβάσει αρκετούς συγγραφείς της ιταλικής λογοτεχνίας, δεν θα μπορούσα να μην αναφερθώ σε μια εξέχουσα μορφή του 20ου αιώνα, εκείνη του Ουμπέρτο Έκο. Συγγραφέας με πολύπλευρο συγγραφικό έργο που εκτείνεται σε πολλά και διαφορετικά είδη, θα αφήσει, ανάμεσα στα άλλα, κληρονομιά έναν μεγάλο αριθμό μυθιστορημάτων και δοκιμίων.

Τα έργα του που χαρακτηρίστηκαν «σταθμοί» της λογοτεχνικής ιστορίας, μπόρεσαν να μας δώσουν μια εντυπωσιακή εικόνα της μεσαιωνικής Ευρώπης, με κύρια *Το Όνομα του Ρόδου*² και *Το Κοιμητήριο της Πράγας*³.

Αναγνώσματα που κινούνται μεταξύ φαντασίας, μύθου και ιστορίας. Έργα με έντονη πλοκή που φέρνουν στο νου ιστορίες και διηγήσεις και αναφέρονται και σε άλλους πολιτισμούς, πέραν του ιταλικού (Manizheh, 2020).

Τα ιστορικά του μυθιστορήματα, όπως εύλογα θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν, προσφέρουν πολλά επίπεδα ερμηνείας, ακόμη και αντικρουόμενα. Ο Έκο θα θέσει τα γεγονότα του παρελθόντος υπό ένα νέο και ανησυχητικό φως, το οποίο ο αναγνώστης θα πρέπει να αποκρυπτογραφήσει και να ερμηνεύσει.

Οι χαρακτήρες που παρουσιάζονται μέσα στο έργο του ποικίλουν. Το παράδοξο με τα δύο αυτά έργα είναι ότι μόνο οι ήρωες – πρωταγωνιστές

---

² Eco U. *Il Nome della Rosa*. Εκδόθηκε για πρώτη φορά το 1980 από τον οίκο Bompiani στο Μιλάνο. Τον Μάιο του 2020, ο εκδοτικός οίκος La Nave di Teseo, που ιδρύθηκε από τον ίδιο τον Eco, εξέδωσε μια έκδοση του μυθιστορήματος εμπλουτισμένη με τα σχέδια και τις προπαρασκευαστικές σημειώσεις του συγγραφέα. *Το Όνομα του Ρόδου* πρωτοκυκλοφόρησε στην Ελλάδα το 1985 σε μετάφραση Έφης Καλλιφατίδη και συμβολή στην απόδοση των λατινικών κειμένων Μ. Γ. Μερακλή.

³ Eco U. *Il Cimitero di Praga*. Εκδόθηκε για πρώτη φορά στις 29 Οκτωβρίου 2010 από τον οίκο Bompiani στο Μιλάνο. Τον Δεκέμβριο του 2020, ο εκδοτικός οίκος La Nave di Teseo, που ιδρύθηκε από τον ίδιο τον Eco, εξέδωσε μια τελευταία έκδοση του μυθιστορήματος. Η ελληνική μετάφρασή του, από την Έφη Καλλιφατίδη, εμφανίστηκε το 2011. Το βιβλίο αυτό έχει χαρακτηριστεί ως «το καλύτερο μυθιστόρημα του Έκο μετά *Το Όνομα του Ρόδου*».

είναι πρόσωπα της φαντασίας του, όλα τα υπόλοιπα που εμφανίζονται είναι πρόσωπα πραγματικά, ιστορικά πρόσωπα που έζησαν κατά τον 14ο και 19ο αιώνα.

Εκτός όμως από το μυθιστορηματικό του λόγο, εξαιρετικής αξίας είναι και τα δοκίμιά του. Πιο συγκεκριμένα, η *Ιστορία της Ομορφιάς*⁴ και *Ιστορία της Άσχημιας*⁵. Ο Έκο, σχολαστικότατος επιμελητής, αναφέρεται στην τέχνη, χωρίς ωστόσο να χαρακτηρίζονται ως μελέτες ιστορίας της τέχνης. Πρόκειται για μια συγκριτική ανάλυση μεταξύ των ιδανικών της ομορφιάς και της άσχημιας, που εκφράστηκαν στις εικαστικές και πλαστικές τέχνες και την λογοτεχνία καλύπτοντας μια μακρά ιστορία από την Αρχαία Ελλάδα έως και το σήμερα.

Το όμορφο είναι συνυφασμένο με την αρμονία, το καλό, το ηθικό, ενώ το άσχημο με το κακό και το ανήθικο. Τι είναι όμως όμορφο και τι άσχημο; Πρόκειται για δύο έννοιες υποκειμενικές και απομένει στον ίδιο τον αναγνώστη να αποφασίσει.

Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η ποιοτική και υπολογιστική ανάλυση των τεσσάρων αυτών έργων του Ουμπέρτο Έκο, δυο λογοτεχνικών και δυο δοκιμίων. Αρχικά θα αναφερθούμε σε βιογραφικά στοιχεία του συγγραφέα και κατόπιν θα γίνει μια σύντομη περίληψη του περιεχομένου των έργων.

Στο επόμενο κεφάλαιο, θα αναφερθούν οι λόγοι που μας οδήγησαν να επιλέξουμε τον Έκο για ανάλυση των έργων του και γιατί αξίζει να μελετηθούν.

---

⁴ Eco U. *Storia della Bellezza*. Εκδόθηκε για πρώτη φορά το 2004 από τον οίκο Bompiani στο Μιλάνο. Η *Ιστορία της ομορφιάς* πρωτοκυκλοφόρησε στην Ελλάδα το 2004 σε μετάφραση Δημήτρης Δότση και του Χρίστου Ρομποτή, από τις εκδόσεις Καστανιώτη.

⁵ Eco U. *Storia della Bruttezza*. Εκδόθηκε για πρώτη φορά το 2007 από τον οίκο Bompiani στο Μιλάνο. Η *Ιστορία της ομορφιάς* πρωτοκυκλοφόρησε στην Ελλάδα το 2007 σε μετάφραση Δημήτρης Δότση και Ανταίου Χρυσοστομίδα, από τις εκδόσεις Καστανιώτη.

Ακολούθως, κι αφού αναφερθούν οι ερευνητικοί στόχοι της εργασίας, θα παρουσιαστούν τα corpus και των τεσσάρων έργων, θα αναλυθούν, θα εντοπιστούν οι υφολογικές διαφορές λογοτεχνίας και δοκιμίου, με την παράλληλη παρουσίαση του υπολογιστικού προγράμματος που χρησιμοποιήθηκε ώστε να γίνει η προσέγγιση των έργων κάνοντας χρήση της μεθόδου της «εξ αποστάσεως ανάγνωσης»⁶. Θα πραγματοποιηθεί η ποσοτική ανάλυση του συχνόχρηστου λεξιλογίου, θα υπολογιστεί το μέγεθος των προτάσεων σε σχέση με το μέσο όρο των λέξεων και θα επιλεχθούν εκείνες οι λέξεις που αξίζουν να αναλυθούν εξαιτίας της ιδιαίτερης σημασίας τους μέσα στα κείμενα.

Κατόπιν καταγραφής τους, θα εντοπίσουμε τα αποτελέσματα που θα δοθούν με τη βοήθεια τους και μετά την διεξοδική τους ανάλυση, θα παρουσιασθούν τα συμπεράσματα στα οποία οδηγηθήκαμε.

---

⁶ Μια πρωτοποριακή μέθοδος ανάγνωσης εμπνευστής της οποίας θεωρείται ο Franco Moretti. Ο Moretti δεν εξετάζει τα ατούσια κείμενα, αλλά προσπαθεί να συγκεντρώσει και να αναλύσει τον τεράστιο όγκο δεδομένων που παρέχεται από τα λογοτεχνικά έργα με τη βοήθεια των αλγορίθμων και της στατιστικής. Υποστηρίζει πως η «εκ του σύνεγγυς ανάγνωση» δεν είναι δυνατόν να εντοπίσει τα λογοτεχνικά μοτίβα σε παγκόσμια κλίμακα. Γι' αυτό μελετά τη λογοτεχνία στη συγχρονία και τη διαχρονία της, έχοντας σύμμαχο ένα ισχυρό εργαλείο, το Google Ngram Viewer. Έτσι, μπορεί με ευκολία να εξετάζει παράλληλα διαφορετικούς συγγραφείς, έργα και περιόδους.

Κεφάλαιο 1

Βιογραφικά Στοιχεία του Συγγραφέα

Ο Ουμπέρτο Έκο, υπήρξε σπουδαίος Ιταλός σημειολόγος (μελετητής των σημείων και των συμβόλων), φιλόσοφος, κριτικός λογοτεχνίας, δοκιμογράφος, λογοτέχνης και μυθιστοριογράφος. Γεννήθηκε το 1932 σε μία πόλη του Πιεμόντε, την Αλεσάντρια. Ο πατέρας του Giulio ήταν λογιστής στο επάγγελμα, γόνος οικογένειας 13 παιδιών και παρότρυνε τον Ουμπέρτο να γίνει δικηγόρος, αλλά εκείνος μπήκε στο Πανεπιστήμιο του Τορίνο για να ασχοληθεί με τη μεσαιωνική φιλοσοφία και λογοτεχνία, γράφοντας τη διατριβή του για τον Θωμά Ακινάτη. Το 1954 θα εγκαταλείψει, μετά από μια κρίση πίστης, τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία⁷

Δίδαξε αισθητική και σημειωτική στα πανεπιστήμια του Τορίνου, της Φλωρεντίας, του Μιλάνου και στα αμερικανικά New York University, University, Northwestern University και άλλα.

Το 1954 εργάστηκε ως πολιτιστικός συντάκτης για τον κρατικό ραδιοτηλεοπτικό σταθμό RAI. Το 1956 δημοσίευσε το πρώτο του βιβλίο *Il problema estetico di San Tommaso*⁸, το οποίο αποτελούσε προέκταση της διδακτορικής του διατριβής.

Συγγραφέας πολλών μελετών και δοκιμίων, θα εκδώσει το 1980 το πρώτο του μυθιστόρημα *Il nome della rosa*, που θα τιμηθεί με το βραβείο *Strega* (1981) και το *Medicis Etrange* (1982)^{9,10}.

---

⁷ Βιογραφικά στοιχεία του συγγραφέα ανακτήθηκαν στις 10 Σεπτεμβρίου 2020 από, <https://www.britannica.com/biography/Umberto-Eco>.

⁸ Βιογραφικά στοιχεία του συγγραφέα ανακτήθηκαν στις 5 Σεπτεμβρίου 2021 από <https://www.treccani.it/enciclopedia/umberto-eco>.

⁹ Αναγνωστόπουλος Τ. (2020). Ανακτήθηκε στις 8 Δεκεμβρίου 2020 από <https://www.logografis.gr/%CE%BF%CF%85%CE%BC%CF%80%CE%AD%CF%81%CF%84%CE%BF-%CE%AD%CE%BA%CE%BF-%CE%B3%CF%81%CE%AC%CF%86%CE%B5%CE%B9-%CE%BF-%CF%84%CF%8C%CE%BB%CE%B7%CF%82-%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CE%B3%CE%BD%CF%89%CF%83/>

¹⁰ βραβείο που δίνεται στον καλύτερο ξένο λογοτέχνη στη Γαλλία.

Μελέτησε σε βάθος τις κοινωνίες από τον Μεσαίωνα έως σήμερα και τα κοινά στοιχεία ανάμεσα στις γλώσσες, τα σύμβολα και την κοινωνική ανάπτυξη. Μελέτησε ό,τι είχε πολιτικό χαρακτήρα (πολιτικό, με την έννοια της ενασχόλησης με τα κοινά, όχι κομματικό). Τα αποτελέσματα αυτών των μελετών τα δημοσίευε σε εφημερίδες και περιοδικά. Η ευρύτητα των θεμάτων με τα οποία ασχολήθηκε τού χάρισαν το προσωνύμιο «tuttografo» (παντογράφος) (Τσοπάνογλου, 1985).

Αν και υπήρξε έντονα πολιτικοποιημένος, με φανερό συμπάθεια στα αριστερά κόμματα, ωστόσο, ποτέ δεν εντάχθηκε σε κάποιο κόμμα, δείγμα της αδογματίστης και αδούλωτης προσωπικότητάς του.

Ο Έκο γνώριζε άπταιστα πέντε γλώσσες, μεταξύ των οποίων αρχαία ελληνικά και λατινικά, τις οποίες χρησιμοποιούσε πολύ συχνά στα βιβλία του, επιστημονικά και λογοτεχνικά. Από την αρχή της καριέρας του έως τον θάνατό του κέρδισε πολλές τιμητικές διακρίσεις και είχε δεκάδες εκδοτικές επιτυχίες. Ζούσε με τη γυναίκα του και τα δύο παιδιά τους, ανάμεσα στο σπίτι του στο Μιλάνο (ένα δαιδαλώδες διαμέρισμα με βιβλιοθήκη 30.000 βιβλίων) και στο εξοχικό του στο Ρίμινι (ένα τεράστιο κτήμα του 17ου αιώνα, στο οποίο παλιά στεγαζόταν ένα σχολείο Ιησουιτών)¹¹.

Στις 19 Φεβρουαρίου του 2016, ο Ουμπέρτο Έκο, ένας από τους πιο εμβληματικούς συγγραφείς του 20^{ου} και 21^{ου} αιώνα, θα φύγει από τη ζωή σε ηλικία 84 ετών, αφήνοντας στον κόσμο της λογοτεχνίας, και όχι μόνο, ένα ηχηρό κενό (Μωραΐτη, 2022).

---

¹¹ Βαλαούρα Κ. (2002). Ανακτήθηκε στις 12 Σεπτεμβρίου 2021 από <https://www.ertnews.gr/eidiseis/politismos/efige-o-oumperto-eko/>

Κεφάλαιο 2

Γιατί ο Έκο;

Η επιλογή του Έκο ξεκίνησε από μια καθαρά προσωπική αδυναμία στο έργο του. Σε αυτό θα πρέπει να προστεθεί το γεγονός ότι πρόκειται για μια διάνοια, με έντονο κριτικό πνεύμα, έντονη κριτική ματιά, μέχρι και το τέλος της ζωής του. Ένας άνθρωπος με τη δική του διεπιστημονική σκέψη, το δικό του κύρος, δεν θα μπορούσε παρά να χαρακτηριστεί ένας πνευματικός άνθρωπος, ένας διανοούμενος το έργο του οποίου ασκεί τεράστια επιρροή στον αναγνώστη.

Διανοούμενος της εποχής και πασίγνωστος, όχι μόνο στην Ιταλία, αλλά και σε άλλες χώρες της Ευρώπης και της Αμερικής, και με αρκετούς «οπαδούς» να υποστηρίζουν την προέλευση του επιθέτου του από το αρκτικόλεξο των λατινικών λέξεων *Ex Caelis Oblatus*, δηλαδή, «θεικό δώρο»¹².

Ως προς την επιλογή του έπαιξε ρόλο και ο τρόπος γραφής του. Οτιδήποτε ξεφεύγει από το ιδιωτικό, το ατομικό τον ενδιαφέρει, το αναλύει και το δημοσιεύει. Πρωτοπόρος στον τρόπο γραφής, τα έργα του θα ακροβατήσουν μεταξύ αλήθειας και μυθοπλασίας (*fiction/non fiction*)¹³.

Πιο συγκεκριμένα, στο *Όνομα του Ρόδου*, ο συγγραφέας δημιουργεί έναν φανταστικό κόσμο, μια φανταστική ιστορία, μια συνολική πλοκή, τους διαλόγους και το σκηνικό. Κάποιοι από τους χαρακτήρες που εμφανίζει είναι επίσης φανταστικοί, ενώ ο τρόπος γραφής του έχει την ικανότητα να εμπνέει ή να αλλάζει τις προοπτικές απέναντι στη ζωή, να εμπλέκει την ιστορία, να εκπλήσσει με τις ανατροπές και τις στροφές και επίσης να

---

¹² Λαγκαδινός Ν. (2017). *Ουμπέρτο Έκο, ο παντογράφος (tuttografo)*. Ανακτήθηκε στις 10 Νοεμβρίου 2023 από <http://dytikosanemos.blogspot.com/2017/01/tuttografo.html>

¹³ Η μυθοπλασία είναι αυτή που βασίζεται στη φαντασία. Αντίθετα, η μη μυθοπλασία υποδηλώνει τη μορφή γραφής που μιλάει για πραγματικά γεγονότα, ανθρώπους και γεγονότα. Εν ολίγοις, μπορούμε να πούμε ότι η μυθοπλασία αντιπροσωπεύει κάτι που δεν είναι αληθινό, είναι εξωπραγματικό, ενώ η μη μυθοπλασία υποδηλώνει μια πραγματική περιγραφή.

τρομάζει ή να εκπλήσσει με το τέλος. Τέλος, ο συγγραφέας μέσα από τα λόγια του πρωταγωνιστή έχει την ελευθερία να προσθέσει τη γνώμη του ή την οπτική του γωνία στο κείμενο. ενώ οι αναγνώστες μπορούν να ερμηνεύσουν την ιστορία με διαφορετικούς τρόπους ανάλογα με το επίπεδο κατανόησής τους.

Στο *Κοιμητήριο της Πράγας* απεικονίζονται αυθεντικές και αληθινές πληροφορίες, περιγραφές, γεγονότα, τόποι, χαρακτήρες (εκτός από τον πρωταγωνιστή που είναι γέννημα της φαντασίας του Έκο) ή υπαρκτά πράγματα. Εδώ ο συγγραφέας δεν μπορεί να προσθέσει τη γνώμη του, καθώς βασίζεται καθαρά σε γεγονότα και είναι αυθεντική, δεν υπάρχει περιθώριο για φαντασία, γι' αυτό και ο συγγραφέας πρέπει να είναι ευθύς.

Ο βασικότερος λόγος που επιλέγουμε να επικεντρωθούμε στα συγκεκριμένα μυθιστορήματα και δοκίμια, είναι ότι έργα αυτά εμπλέκουν με αριστουργηματικό τρόπο τις επιστημονικές αναζητήσεις με το μύθο. Ο Έκο με τη γνώριμη μαεστρία του κατορθώνει να τα συνταιριάζει και να γοητεύσει τον αναγνώστη και τον μελετητή με ένα πλήθος από κρυμμένα νοήματα.

Το Όνομα του Ρόδου (Il Nome della Rosa) (1980)

Το 1980 θα εκδοθεί για πρώτη φορά το διαχρονικό μυθιστόρημα από τον οίκο Bompiani. *Το Όνομα του Ρόδου* του Ουμπέρτο Έκο παραμένει ένας από τους ακρογωνιαίους λίθους της ιταλικής λογοτεχνίας, που συμπεριλήφθηκε στα 100 βιβλία του αιώνα από τη γαλλική *Le Monde*¹⁴. Με απaráμιλλη επιτυχία, τόσο για τους κριτικούς όσο και για το κοινό διασκευάστηκε για το ραδιόφωνο, το θέατρο, τον κινηματογράφο και την τηλεόραση (η μυθοπλασία, σε σκηνοθεσία του Giacomo Battiato, που προβλήθηκε από τη Rai Uno το 2018, καταγράφοντας υψηλότερα ποσοστά τηλεθέασης). Το πρώτο αριστούργημα του Eco κέρδισε επίσης το βραβείο Strega το 1981. Πούλησε πάνω από 60 εκατομμύρια αντίτυπα μέσα σε τριάντα χρόνια και μεταφράστηκε σε περισσότερες από 43 γλώσσες¹⁵: οι αριθμοί του μυθιστορήματος επιβεβαιώνουν ένα εκδοτικό φαινόμενο που δεν συγκρίνεται με άλλα.

Ο πρόλογος μας επιτρέπει να μπούμε στην καρδιά της ιστορίας, η οποία βασίζεται σε ένα λογοτεχνικό μέσο: ο συγγραφέας διηγείται ότι διάβασε κατά τη διάρκεια παραμονής του στο εξωτερικό το χειρόγραφο ενός βενεδικτίνου μοναχού σχετικά με ένα μυστηριώδες γεγονός που έλαβε χώρα τον Μεσαίωνα σε ένα αβαείο στη βόρεια Ιταλία. Η εντατική μεταφραστική και βιβλιογραφική έρευνα τον οδήγησε έτσι στην ανακατασκευή της περίπλοκης και συγκλονιστικής ιστορίας.

Πρωταγωνιστής και αφηγητής του έργου ο Άντσο του Μελκ, ηλικιωμένος πλέον, αφηγείται τα μυστηριώδη γεγονότα, όταν ήταν ακόμη δόκιμος. Βρισκόμαστε στην Ιταλία του 1327: ο Φραγκισκανός μοναχός Γουλιέλμος του Μπάσκερβιλ, με τον νεαρό δόκιμο Adso da Melk, πηγαίνει σε ένα

---

¹⁴ Μαλλιάρου Ε. (2016), *10 πληροφορίες για το Όνομα του Ρόδου, το πιο γνωστό μυθιστόρημα του Ουμπέρτο Έκο*. Ανακτήθηκε στις 18 Νοεμβρίου 2020 από <https://www.lifo.gr/culture/vivlio/10-plirofories-gia-onoma-toy-rodoy-pio-gnosto-mythistorima-toy-oymperto-eko>.

¹⁵ Μερικές από αυτές είναι αγγλικά, ελληνικά, ρωσικά, γαλλικά, ισπανικά, ρωσικά, κινέζικα κ.α.

απομονωμένο αβαείο Βενεδικτίνων για να λάβει μέρος σε μια διαμάχη για τη φτώχεια μεταξύ εκπροσώπων του Φραγκισκανικού Τάγματος και εκπροσώπων του παπισμού που μετακινήθηκαν προσωρινά στην Αβινιόν, λόγω της επισφαλούς πολιτικής κατάστασης στη Ρώμη από το 1309. Η έδρα του παπισμού θα παρέμενε στην Αβινιόν μέχρι το 1377, αντιπροσωπεύοντας μια από τις πιο θλιβερές και σκοτεινές περιόδους για την Εκκλησία, η οποία όχι τυχαία αναφέρεται από τους συγχρόνους ως «αιχμαλωσία της Αβινιόν». Την ιστορία αφηγείται ο ίδιος ο Adso da Melk καθώς φτάνει σε μεγάλη ηλικία, σε ένα είδος αναδρομικής ανάλυσης.

Όταν οι δύο χαρακτήρες φτάνουν στο αβαείο, βρίσκονται μπλεγμένοι σε μια αλυσίδα μυστηριωδών δολοφονιών. Το ιστορικό υπόβαθρο είναι ο αγώνας μεταξύ της εξουσίας του αυτοκράτορα και του πάπα και εμμέσως το ακόμη άλυτο ζήτημα του διαχωρισμού της πολιτικής και της θρησκευτικής εξουσίας. Το μοναστήρι των Βενεδικτίνων, το σκηνικό της ιστορίας, με αυστηρό κανόνα, δεν είναι τυχαίο ότι φιλοξενεί μια πολύ διάσημη και μυστηριώδη βιβλιοθήκη, η οποία φυλάει ζηλότυπα τις γνώσεις της ανθρωπότητας, υπό αυστηρό εκκλησιαστικό έλεγχο.

Το μυθιστόρημα του Έκο περιέχει ιστορικές, φιλοσοφικές, επιστημονικές έρευνες και λογοτεχνικές αναφορές. Η πλοκή περιέχει λογοτεχνικά στοιχεία, ωστόσο μπορεί να θεωρηθεί ταυτόχρονα ιστορικό μυθιστόρημα και αστυνομική ιστορία. Σε όλο το έργο κυριαρχεί η αντίθεση μεταξύ του Μεσαίωνα (δόγματα, κανόνες, σκοτεινές δεισιδαιμονίες) και της Νεωτερικότητας (δίψα για γνώση, κριτικό πνεύμα, αναζήτηση της αλήθειας).

Είναι σωστό, εν προκειμένω, να γίνουν μερικές ιστορικές διευκρινίσεις. Μέχρι το 1397, όταν ο πρώτος δάσκαλος της ελληνικής γλώσσας έφτασε στη Φλωρεντία, και μέχρι την πτώση της Ανατολικής Ρωμαϊκής

Αυτοκρατορίας το 1453, όταν τα πρωτότυπα κλασικά κείμενα μεταφέρθηκαν στην Ιταλία, ιδίως στις βιβλιοθήκες της Φλωρεντίας, της Βενετίας και της Ρώμης, η Δύση γνώριζε τα γραπτά των Ελλήνων λογίων και φιλοσόφων μόνο από σχόλια γραμμένα στα λατινικά ή από μεταφράσεις Αράβων φιλοσόφων όπως ο Αβικέννα ή ο Αβερρόης. Ακόμα και ο Δάντης, για παράδειγμα, δεν γνώριζε αρχαία ελληνικά, ωστόσο στη Θεία Κωμωδία παραθέτει αρκετές αναφορές από τον Όμηρο, στηριζόμενος σε σχόλια Λατίνων συγγραφέων. Επομένως, όπως θα δούμε στη συνέχεια της ανασκόπησης, ένα ελληνόγλωσσο χειρόγραφο πρέπει να ήταν, ακόμη και στον ύστερο Μεσαίωνα, το όνειρο και ταυτόχρονα ο εφιάλτης κάθε εκπροσώπου του κλήρου που ήθελε να υπερασπιστεί την ορθοδοξία της παραδιδόμενης πίστης με κάθε κόστος.

Ωστόσο, όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, ο Γουλιέλμος είχε λάβει εντολή από τον αυτοκράτορα να υποστηρίξει τις θέσεις των φτωχών, οι οποίες αποσκοπούσαν στη μείωση των προνομίων του κλήρου. Ενώ περιμένει την άφιξη της αντιπροσωπείας του Πάπα, η οποία, αντίθετα, καλείται να υποστηρίξει την αντίθετη θέση, δηλαδή εκείνη που αποσκοπεί στην υπεράσπιση του πλούτου της Εκκλησίας, ο ηγούμενος ανησυχεί ότι η δικαιοδοσία του επί της μονής μπορεί να υπονομευθεί από τον ανεξήγητο θάνατο του νεαρού αδελφού του Αντέλμο. Στη συνέχεια, αποφασίζει να βασιστεί στις εξαιρετικές ερευνητικές ικανότητες του Γουλιέλμο, ενός πρώην ανακριτή, για να εξιχνιάσει την τραγική δολοφονία. Στο εσωτερικό της μονής, πολλοί μοναχοί αποδίδουν το γεγονός σε υπερφυσικά αίτια, που συνδέονται με πολυάριθμες πεποιθήσεις για την επικείμενη έλευση του Αντιχρίστου.

Παρόλο που ο πρώην ιεροεξεταστής έχει σχεδόν απόλυτη ελευθερία κινήσεων, άλλοι βίαιοι θάνατοι επικαλύπτονται. Πρώτα ο Βενάντιος, ένας

νεαρός μοναχός και φίλος του Adelmo, χάνει τη ζωή του στο τάγμα, και στη συνέχεια έρχεται η σειρά του Μπέρενγκαρ, του βοηθού του βιβλιοθηκάριου. Και ενώ οι απεσταλμένοι του Πάπα διαφωνούν με τους Φραγκισκανούς που έχει στείλει ο αυτοκράτορας για το θέμα της φτώχειας της Καθολικής Εκκλησίας, άλλοι μοναχοί σκοτώνονται επίσης μυστηριωδώς. Χωρίς να υπεισέλθουμε σε γραφικές λεπτομέρειες, αλλά για να ακολουθήσουμε το νήμα που ενώνει την ιστορική σημασία της πλοκής, η ανακάλυψη του Γουίλιαμ είναι πολύ σημαντική. Συνειδητοποιεί ότι όλοι οι θάνατοι συνδέονται με ένα ελληνικό χειρόγραφο που φυλάσσεται ζηλότυπα στη βιβλιοθήκη, χτισμένη με τη μορφή ενός περίπλοκου λαβύρινθου, στον οποίο έχουν πρόσβαση μόνο ο βιβλιοθηκάριος και ο βοηθός του.

Η πλοκή του μυθιστορήματος δίνει επίσης αρκετό χώρο σε αναφορές στην αίρεση των οπαδών του Δουλκίνου. Ο τελευταίος ήταν ιεροκήρυκας και χλιαστής μοναχός, ο οποίος υποστήριζε μια ζωή νηστείας και προσευχής, επαιτώντας ελεημοσύνες, δεν επέβαλε την αγαμία και κήρυττε την υπακοή στις Γραφές και το καθήκον να μην υπακούει κανείς ακόμη και στον πάπα όταν παρεκκλίνει από τις ευαγγελικές επιταγές. Αυτό εξαπέλυσε την οργή της Εκκλησίας, η οποία τον καταδίκασε στην πυρά το 1307 και συνέχισε τα επόμενα χρόνια να διώκει τους οπαδούς του. Και εδώ είναι ένα άλλο θέμα που αναδύεται από το διάσημο έργο του Eco: η αντίφαση και η σκληρότητα των ανακριτικών πρακτικών της Εκκλησίας, καθώς και η υποκρισία των νομικών ενεργειών. Στην πραγματικότητα, οι διώξεις και τα βασανιστήρια των Ιεροεξεταστών ήταν προπαρασκευαστικά της πραγματικής τελικής κρίσης που θα εκδιδόταν από μια κοσμική αρχή.

Η δραματική κατάσταση της μονής περιπλέκεται ακόμη περισσότερο όταν φτάνει ο Δομινικανός ιεροεξεταστής Μπερνάρντο Γκι, εκπρόσωπος του

Πάπα. Αιφνιδιάζοντας μια νεαρή κοπέλα που συνουσιάζεται με έναν μοναχό, όχι μακριά από έναν μαύρο κόκορα, δεν διστάζει να τους κατηγορήσει για την τέλεση σατανιστικών τελετών και κατά συνέπεια για την ευθύνη των μυστηριωδών δολοφονιών. Ο φοβερός ανακριτής καταφέρνει να αποσπάσει μια ομολογία από τον Σαλβατόρε, κάνοντάς τον μάλιστα να παραδεχτεί ότι ήταν οπαδός του Δουλκίνου. Με βιαστικό τρόπο και χωρίς καμία δυνατότητα απάντησης, ο Bernardo Gui τους δικάζει, κηρύσσοντάς τους ενόχους για τους φόνους που έλαβαν χώρα στο μοναστήρι, αποδίδοντας έμμεσα την ευθύνη στον Σατανά, αποκαλύπτοντας έτσι έναν τυπικό μεσαιωνικό τρόπο σκέψης.

Οι ιστορικές, φιλοσοφικές και θεολογικές παρεκκλίσεις στην τηλεοπτική σειρά είναι προφανώς πιο σπάνιες από ό,τι στο πρωτότυπο μυθιστόρημα του Ουμπέρτο Έκο, και η ανησυχητική ατμόσφαιρα δεν δίνει πάντα μια τόσο υποβλητική εικόνα της ύστερης μεσαιωνικής σκέψης. Σε κάθε περίπτωση, συνδυάζοντας λεπτούς συλλογισμούς και φρενήρεις σκηνές, ο Γουίλιαμ και ο αρχάριος Άντσο καταφέρνουν να πλησιάσουν την αλήθεια, αποκτώντας πρώτα την ικανότητα να εισέλθουν στον λαβύρινθο της βιβλιοθήκης και εντοπίζοντας το μέρος όπου φυλάσσεται το χειρόγραφο που προκάλεσε τους φρικτούς φόνους. Οι δύο ερευνητές ανακαλύπτουν ότι πρόκειται για το δεύτερο βιβλίο της Ποιητικής του Αριστοτέλη, το οποίο ασχολείται με την κωμωδία και το γέλιο, και διαπιστώνουν με τα ίδια τους τα μάτια ότι οι σελίδες του βιβλίου είναι δηλητηριασμένες, με συνέπεια να σκοτώνουν όσους το ξεφυλλίζουν¹⁶.

---

¹⁶ Eco, U. (1981). *Il Nome della Rosa*. Gruppo Editoriale Fabbri - Bompiani, Sonzogno, Milano.

Το Κοιμητήριο της Πράγας (Il Cimitero di Praga) (2010)

Το έργο του Έκο δημοσιεύθηκε τον Οκτώβριο του 2010 και θεωρείται το καλύτερο μυθιστόρημα μετά το Όνομα του Ρόδου. Ως πρότυπο τα μυθιστορήματα του Αλέξανδρου Δουμά, ο συγγραφέας θα γράψει ένα έργο του οποίου ναι μεν η υπόθεση μοιάζει αρκετά απλή, αλλά στην ουσία δεν είναι.

Στο Κοιμητήριο της Πράγας, ο συγγραφέας μάς μεταφέρει στον 19ο αιώνα, με όλα τα πρόσωπα να είναι υπαρκτά, εκτός από εκείνο του ήρωά μας. Η δράση τοποθετείται μεταξύ Τορίνο, Παλέρμο και Παρισιού. Ένα μυθιστόρημα με ήρωες Ιησουίτες που δολοπλοκούν εναντίον των Μασόνων, διπλούς πράκτορες, πλαστογράφους και υστερικές σατανίστριες, αιρετικές τελετές, σκοτεινές συναντήσεις σε ρυπαρά στέκια και απεχθή εγκλήματα (Καρουζάκης, 2011). Έναν αββά που πεθαίνει δύο φορές, μερικά πτώματα μέσα σ' έναν υπόνομο του Παρισιού, έναν Γαριβαλδίνο με το όνομα Ιππόλυτος Νιέβο, που χάθηκε στη θάλασσα, και η διάδοση της εβραϊκής συνωμοσίας, μία από τις ισχυρότερες θεωρίες συνωμοσίας στην ιστορία της ανθρωπότητας, όπως αποκαλύφθηκε στα περίφημα *Πρωτόκολλα των Σοφών της Σιών*¹⁷.

Κεντρικός χαρακτήρας ο Simoni Simonini, είναι και ο μοναδικός φανταστικός χαρακτήρας, τον οποίο ο συγγραφέας δημιούργησε αξιοποιώντας στοιχεία από διαφορετικά υπαρκτά πρόσωπα και αληθινά γεγονότα (Κουτσούκης, 2021).

Ο Eco χρησιμοποιεί 3 αφηγητές, ο καθένας με τη δική του γραμματοσειρά για να αφηγηθεί μια ιστορία.

---

¹⁷ Τα Πρωτόκολλα της Σιών είναι ένα συνωμοσιολογικό κείμενο που πιθανώς έχει την αφετηρία του στην Ρωσία των αρχών του 20ού αιώνα και παρουσιάζει ένα υποτιθέμενο σχέδιο κυριαρχίας του κόσμου από τους Εβραίους. Αποτελεί μέχρι σήμερα ένα από τα πλέον διαδεδομένα κείμενα έκφρασης αντισημιτισμού και αντισιωνισμού. Αρκετές ανεξάρτητες έρευνες έχουν επανειλημμένα δείξει ότι τα πρωτόκολλα αποτελούν απάτη και σχεδόν καθολικά αναγνωρίζονται ως προϊόν πλαστογραφίας.

Ο Simonini, ένας γηραιός μάστορας της πλαστογραφίας που θέλει να μας πει μια ιστορία με την ελπίδα να καταλάβει ο ίδιος που πήγαν όλα στραβά. Σύντομα ο αναγνώστης συνειδητοποιεί ότι ο Simonini είναι επίσης ο 2^{ος} αφηγητής μας, ο αββάς Ντάλα Πίκολα. Οι δύο τους επικοινωνούν μέσω ενός ημερολογίου. Μένουν στο ίδιο σπίτι και όταν ο Simonini γίνεται αββάς ντύνεται με ράσο και περιπλανιέται στους δρόμους του Παρισιού. Όταν επιστρέφει και ξυπνάει δεν έχει ιδέα ότι έχει γίνει η αλλαγή αυτή στην προσωπικότητά του. Ο τρίτος αφηγητής είναι σε τρίτο πρόσωπο και πιο αντικειμενικός και διασκεδαστικός.

Στην αρχή της ιστορίας, ο Simonini, γέρος πια, ζει στο Παρίσι όπου και διατηρεί ένα άθλιο, σκονισμένο παλαιοπωλείο που δεν είναι παρά μια βιτρίνα για να κρύψει τις μυστικές και επικίνδυνες δραστηριότητές του. Ιταλικής καταγωγής, γεννήθηκε και μεγάλωσε στο Τορίνο, όπου ένας συντηρητικός και αντιδραστικός παππούς τον έμαθε να περιφρονεί κυρίως του αδύναμους και ιδιαίτερα τους ανθρώπους εβραϊκής καταγωγής. Αναπτύσσει μίσος και περιφρόνηση και για τις γυναίκες αφού γελοιοποιείται από ένα κορίτσι όταν ήταν ακόμη έφηβος. Μισογύνης, μισάνθρωπος και αντισημίτης.

Ο ήρωας που πάσχει από αμνησία ξεκινά να γράφει ένα είδος ημερολογίου, με την ελπίδα να ανακτήσει τη μνήμη του, σχολιάζοντας με αρνητικό τρόπο τους πάντες και τα πάντα.

Ο ίδιος ο Έκο τον χαρακτηρίζει σαν το πιο απεχθές πρόσωπο του κόσμου. Ο Σιμόνε υποτίθεται ότι γεννήθηκε το 1830 στο Τορίνο. Η μητέρα του πέθανε όταν αυτός ήταν ακόμα παιδί, ενώ ο πατέρας του σκοτώθηκε in 1848 μαχόμενος για μια ενωμένη Ιταλία.

Σπούδασε νομική και μετά το θάνατο του παππού του αρχίζει να εργάζεται για έναν ανέντιμο δικηγόρο, ο οποίος θα του μάθει την τέχνη της

πλαστογραφίας. Οι δεξιότητες του θα τον οδηγήσουν να εργαστεί για τις μυστικές υπηρεσίες, στις οποίες θα καταδώσει μια ομάδα ριζοσπαστών φοιτητών, θα καταδώσει και το αφεντικό του και εκείνοι ως αντάλλαγμα θα του προσφέρουν το δικηγορικό του γραφείο¹⁸.

Ο ήρωας είναι ο ιδανικός ενδιάμεσος, ανάμεσα σε εμάς και το παρελθόν και ειδικότερα με την εποχή αρκετών συνωμοσιών. Δεν είναι μόνο η υπόθεση με τα *Πρωτόκολλα των Σοφών της Σιών*¹⁹ στην οποία εμπλέκεται ήρωας μας. Οι γυναίκες, οι Γερμανοί, οι Ιησουίτες, ο Ναπολέοντας, οι Μασόνοι, οι Καρμπονάροι και οι Εβραίοι πλέκονται με δεξιοτεχνία στον συνωμοσιολογικό ιστό του, ενώ οι σφαγές στο Παρίσι της Κομούνας και η υπόθεση Ντρέιφους²⁰ είναι ιστορικά γεγονότα που η κίβδηλη φύση του θα καταφέρει να εκμεταλλευτεί (Καρουζάκης, 2011).

---

¹⁸ Eco, U. (2010). *Il Cimitero di Praga*. Edizioni Bompiani.

¹⁹ Πρόκειται για το πιο γνωστό και διαδεδομένο αντισημιτικό κείμενο όλων των εποχών. παρουσιάζει ένα δήθεν σχέδιο των Εβραίων που θέλουν να κυριαρχήσουν παγκοσμίως. Όμως αποδείχθηκε για μια ξεκάθαρη πλαστογραφία, με σκοπό να πυροδοτήσει μίσος για τους Εβραίους.

²⁰ Η υπόθεση υπήρξε μια από τις μεγαλύτερες δικαστικές πλάνες της ιστορίας κατά το τέλος του 19^{ου} αιώνα. Το 1894 ο Άλφρεντ Ντρέιφους, αξιωματικός του γαλλικού στρατού, κατηγορήθηκε άδικα ότι ήταν κατάσκοπος των Γερμανών. Καταδικάστηκε ως προδότης και εξορίστηκε στο Νησί του Διαβόλου. Δώδεκα χρόνια αργότερα αθωώθηκε. Η υπόθεση θεωρήθηκε ως η πρώτη ένδειξη αντισημιτισμού, αφού βρέθηκε στο στόχαστρο λόγω της εβραϊκής του καταγωγής.

Η Ιστορία της Ομορφιάς (Storia della Bellezza) (2004)

Ο Eco, μέσα από μια ευρεία και εκτενή αναφορά, κατασκευάζει ένα συναρπαστικό και πολύ ενδιαφέρον δοκίμιο, που αναφέρεται στην τέχνη χωρίς να είναι βιβλίο ιστορίας της τέχνης.

Εικόνες έργων τέχνης πλαισιώνονται από σύγχρονα κείμενα, από την ελληνική περίοδο έως σήμερα. Το βιβλίο αποτελεί μια συγκριτική ανάλυση των ιδανικών της ομορφιάς που εκφράζονται στην ιστορία της τέχνης και της λογοτεχνίας σε διάφορες ιστορικές περιόδους και σε διαφορετικές πολιτισμικές σφαίρες.

Ουσιαστικά είναι μια μελέτη η οποία μέσα από τις εικόνες της αναλύει τις αντιλήψεις Περί ομορφιάς, που διαμορφώθηκαν και προκάλεσαν συζητήσεις από την αρχαία Ελλάδα έως και σήμερα.

Το δοκίμιο του Έκο αποτελεί ένα ισχυρό έργο που ενώνει τη ζωγραφική με την ποίηση, τη γλυπτική και την αρχιτεκτονική με τη φιλοσοφία και που εξηγεί κάθε απόχρωση της ομορφιάς.

Η ομορφιά που συλλαμβάνεται όχι μόνο στην τέχνη, αλλά και στη φύση, στα λουλούδια, τα ζώα, τις μαθηματικές σχέσεις, το φως, το σκοτάδι, τα ρούχα, τα κοσμήματα, τον Θεό και τον Διάβολο (Δότση, Ρομποτής, 2004).

Στην *Ιστορία της Ομορφιάς* δεν έχουμε μια πραγματεία για την τέχνη, αλλά ένα λογοτεχνικό-φιλοσοφικό δοκίμιο, το οποίο αναφέρεται στην τέχνη μόνο όταν αυτή ενώνεται με την Ομορφιά, έχοντας επίγνωση ότι αυτή είναι απλώς υποκειμενική.

Το δοκίμιο αυτό του Έκο είναι ένα μικρό αριστούργημα, ένα βιβλίο για τους λάτρεις της τέχνης, ένα βιβλίο για όλους εκείνους που αγαπούν την ομορφιά στις πολλαπλές εκφράσεις της²¹.

---

²¹ *Storia della bellezza. A Cura Di Umberto Eco. (2004). Edizioni Bompiani.*

Η Ιστορία της Ασχήμιας (Storia della Bruttezza) (2007)

Το δοκίμιο αυτό έρχεται για να συμπληρώσει το έργο της *Ιστορίας της Ομορφιάς*, και αυτό γιατί η ομορφιά και η ασχήμια είναι φαινομενικά δυο έννοιες αλληλένδετες²². Συνηθίζουμε μάλιστα, να θεωρούμε την ασχήμια ως το αντίθετο της ομορφιάς σε σημείο που αρκεί να προσδιορίσουμε τη μία για να κατανοήσουμε την άλλη.

Τι είναι όμως άσχημο; Αν σκεφτούμε ότι η ομορφιά είναι υποκειμενική, τότε η έννοια του άσχημου δεν μπορεί να είναι ξεκάθαρη. Στην *Ιστορία της Ασχήμιας* παρουσιάζεται η έννοια της ασχήμιας, ξεκινώντας από τον κλασικό κόσμο και φτάνοντας μέχρι σήμερα, συνοδευόμενη από μια μακρά σειρά έργων τέχνης που μπορούν να μας βοηθήσουν να κατανοήσουμε αυτές τις έννοιες.

Το δοκίμιο ξεκινά με τον κλασικό κόσμο, έναν κόσμο όπου δεν κυριαρχούσε η ομορφιά, όπως πολλοί πιστεύουν. Ο ελληνικός κόσμος ανέπτυξε μια τεράστια βιβλιογραφία για τη σχέση μεταξύ σωματικής και ηθικής ασχήμιας. Η ασχήμια και η κακία ήταν πτυχές που διερευνήθηκαν πολύ από τους Έλληνες. Με τον ελληνιστικό-χριστιανικό πολιτισμό, τα πράγματα αλλάζουν, και μάλιστα αντιστρέφονται. Ολόκληρο το σύμπαν λυτρώνεται και το άσχημο αλλάζει μορφή. Παρατηρώντας τα έργα τέχνης που διακοσμούν τις εκκλησίες, συνειδητοποιεί κανείς ότι η ασχήμια συνδέεται συχνά με την αμαρτία. Οι απεικονίσεις της κόλασης δείχνουν σκιές, σκελετούς και νεκρούς να περιφέρονται ανήσυχοι, δαίμονες που τους τρυπούν με δόρατα και πυρακτωμένα σπαθιά.

---

²² Από την παρουσίαση του βιβλίου. Ανακτήθηκε στις 10 Σεπτεμβρίου 2022 από <https://www.protoporia.gr/eko-oymperto-istoria-ths-asxhmias-9789600344721.html>

Στο κέντρο της κόλασης βρίσκεται ο Διάβολος. Είναι σίγουρα ο πιο κακός και άσχημος χαρακτήρας που έχει απεικονιστεί ποτέ στην τέχνη. Ένας κερασφόρος χαρακτήρας, που καταβροχθίζει τους ενόχους στον Κάτω Κόσμο.

Μια άλλη κατηγορία άσχημων είναι σίγουρα αυτή των τεράτων και των προφητειών, που για τον κλασικό κόσμο ήταν προάγγελοι επικείμενης καταστροφής²³.

Μετά τον Σατανά, η μάγισσα είναι ο κατ' εξοχήν χαρακτήρας που αναπαρίσταται ως μια άσχημη και σατανική φιγούρα, ως ένα διαβολικό ον ικανό να αλλάζει την πορεία του χρόνου, ικανό να ελέγχει την ανθρώπινη συνείδηση με ξόρκια. Πρόκειται για την περίπτωση κατά την οποία η ασχήμια συνοδεύεται από την κακία, ανατρέχοντας σε μια από τις σκénéεις που συνόδευαν την κοινωνία τις πρώτες ημέρες της ελληνικής αρχαιότητας²⁴.

Τους τελευταίους αιώνες, εμφανίστηκε ένα νέο είδος παρουσίασης, η καρικατούρα²⁵, η οποία, ιδίως σε περιόδους πολέμου, χρησιμοποιήθηκε για να περιγράψει τους εχθρούς²⁶.

Στη σημερινή ζωή, οι δυσάρεστες εκδηλώσεις είναι πολύ συχνές- όλοι γνωρίζουν ότι είναι άσχημες, ίσως όχι με την ηθική έννοια, αλλά με τη φυσική έννοια, και το γνωρίζουν πολύ καλά, διότι διεγείρουν την αηδία και τον τρόμο, τα ένστικτα της εξέγερσης και ίσως ακόμη και της αλληλεγγύης. Έτσι μπορεί κανείς να καταλάβει γιατί η τέχνη ανά τους αιώνες επέστρεφε επίμονα στην παρουσίαση του άσχημου: για να μας υπενθυμίσει ότι από κάτω υπάρχει πάντα το κακό, σε αυτόν τον κόσμο, αλλά ότι μερικές φορές,

---

²³ Trabucchi, E. (2012). *Umberto Eco, Storia della bruttezza. Una recensione*. Ανακτήθηκε στις 12 Σεπτεμβρίου 2022 από <http://www.filosofiprecari.it/wordpress/?p=2133>

²⁴ Ο.π.

²⁵ Χαρακτηρίζεται κάθε ζωγραφική παράσταση της οποίας τα κύρια γνωρίσματα προσώπων ή πραγμάτων αποδίδονται κωμικά παραλλαγμένα. Στόχος της γελοιογραφίας είναι η διακωμώδηση προσώπων από τους λόγους ή των πράξεών τους καθώς και καταστάσεων που όμως δεν συμβιβάζονται στη κοινή αντίληψη.

²⁶ *Storia della bruttezza. A Cura Di Umberto Eco (2007)*. Edizioni Bompiani.

όταν το άσχημο είναι πολύ προφανές, πρέπει να αναζητηθεί η κατανόηση της παραμόρφωσης, ως ανθρώπινο δράμα (Trabucchi, 2012).

Μυθοπλασία και πραγματικότητα στα έργα του Έκο

Ο αναγνώστης αυτών των έργων, έχει παρατηρήσει ότι υπάρχει σε καθένα από ένα σχέδιο. Και αν κάποιος αναλύσει τα αφηγηματικά έργα του Έκο, θα αναλύσει πάνω απ' όλα την έννοια της ανακατασκευής των γεγονότων, η οποία συνδέεται στενά με τη σχέση μεταξύ ιστορίας και λόγου, με τη σχέση εντέλει μεταξύ φαινομενικότητας και πραγματικότητας.

Στο *Όνομα του Ρόδου*, το πρώτο μυθιστόρημα που δημοσίευσε ο Έκο, συναντάμε τον Μεσαίωνα όχι μόνο ως ιστορική περίοδο, αλλά σαν φιλοσοφία που χαρακτήρισε εκείνη την εποχή. Το σπουδαίο αυτό έργο, είναι ένα αστυνομικό μυθιστόρημα με ιστορικό υπόβαθρο, αλλά κυρίως ένα ιστορικό-φιλοσοφικό μυθιστόρημα (Ριαία, 2016).

Από τον μεσαιωνικό κόσμο, το μυθιστόρημα δανείζεται μια σειρά από ιστορικά γεγονότα (τη σύγκρουση του Πάπα Ιωάννη XXII και του αυτοκράτορα Λουδοβίκου της Βαυαρίας το 1927) και ιστορικά πρόσωπα (φιλόσοφο Γουλιέλμο του Όκαμ, τον Βενεδικτίνο μοναχό Ubertino του Καζάλε).

Στους πολυάριθμους διαλόγους του μυθιστορήματος διακρίνουμε χαρακτηριστικά της μεσαιωνικής θεολογίας και των θρησκευτικών ιδεών που κυκλοφορούσαν στην κοινότητα των μοναχών. Ο Carozzi το έχει χαρακτηρίσει μεταφυσικό, μεταμυθοπλασία, ιστορικό, γοτθικό και δοκιμιακό μυθιστόρημα.

Ακόμα και στην αρχιτεκτονική του Αββαείου, μπορεί κανείς να αναγνωρίσει τις αιώνιες αρχές της ομορφιάς και της αρμονίας.

Στο *Κοιμητήριο της Πράγας* (2010), τα ιστορικά γεγονότα που διαδραματίζονται, καθορίζονται σε μεγάλο βαθμό από τον πρωταγωνιστή, τον Simonini, ο οποίος ενεργεί για το κακό, από συμφέρον και μίσος.

Σε αυτό το μυθιστόρημα ο Έκο επεξεργάζεται ένα ιστορικό γεγονός στο οποίο είχε αναφερθεί τόσο στο *Εκκρεμές του Φουκώ* όσο και σε διάφορα άλλα δοκίμια, δηλαδή την ιστορία της παραγωγής, κατά τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα, των *Πρωτοκόλλων των Σοφών της Σιών*, ενός συνωμοσιολογικού εγγράφου που μοιραία ελήφθη σοβαρά υπόψη από τους Ναζί (Eco 2002)²⁷.

Το έργο περιέχει ιστορικά και λογοτεχνικά στοιχεία, που ενώνουν τη μυθοπλασία με την πραγματικότητα.

Στο μυθιστόρημα αυτό ο Έκο αφηγείται για ακόμη μια φορά αυτή την ιστορία, όχι όμως ως μέρος ενός δοκιμίου, αλλά ως μυθιστόρημα στο οποίο το Πρωτόκολλο αποτελεί το κύριο γεγονός, καταγγέλλοντας μια από τις πιο σοβαρές και εγκληματικές πλαστογραφίες, για τις οποίες η Ιστορία υπήρξε ένοχη.

Η ιστορική περίοδος είναι ο 19^{ος} αιώνας, με επίκεντρο το Risorgimento, τον γαλλοπρωσικό πόλεμο, των Κομμουνάρων του Παρισιού. Σχεδόν όλοι οι χαρακτήρες, εκτός από τον πρωταγωνιστή Simone Simonini, είναι πραγματικοί. Το πολιτικό και πολιτιστικό περιβάλλον αποτελεί μέρος της ιστορίας, από την οποία μπορούμε να ξεχωρίσουμε διάφορους εκκλησιαστικούς, μασονικούς και εβραϊκούς τομείς.

Ως ειδικός πλαστογράφος ο Simonini κυκλοφορεί φήμες, υποκινεί υποθέσεις, καταγγέλλει συνωμοσίες και ανύπαρκτες συνωμοσίες, ως φανταστικός χαρακτήρας. Η κινητήρια δύναμή του πίσω από τις κακίες του είναι το μίσος του για του Εβραίου, ένα μίσος που του κληροδότησε ο παππούς του, ο καπετάνιος Simonini, ένας πραγματικός χαρακτήρας.

Κατά τα χρόνια του Risorgimento, βρίσκεται στην μυστική υπηρεσία του Πιεμόντε και παρουσιάζει ένα έγγραφο που αναφερόταν σε μια συνωμοσία

---

²⁷ Eco, U. (2002). *Sulla letteratura*, Milano, Bompiani, p.p. 313-314.

στην οποία οι Ιησουΐτες ενώθηκαν με τον Ναπολέοντα Γ΄ κατά του Καβούρ και του Βίκτωρα Εμμανουήλ.

Για το κείμενο ο Eco εμπνεύστηκε από τα μυθιστορήματα του Αλέξανδρου Δουμά, μυθιστορήματα σχετικά με Ιησουΐτες και μασόνους, ενώ η επιλογή ενός σκηνικού γοθτικού, το εβραϊκό νεκροταφείο της Πράγα, εμπλέκει έμμεσα τους Εβραίους²⁸.

Ως κατάσκοπος και πολιτικός πληροφοριοδότης, διαπράττει μια σειρά εγκλημάτων, μεταξύ των οποίων η υποκίνηση της απόπειρας δολοφονίας του Ιππολίτο Νιέβο, η προδοσία που οδηγεί στη σφαγή των κομμουνάρων και η επινόηση του πλαστού εγγράφου προκαλεί τη σύλληψη του Άλφρεντ Ντρέιφους.

Στα επόμενα χρόνια, βρισκόμαστε πλέον στη δεκαετία του 1880, ο Simonini προσπαθεί να πουλήσει το ψεύτικο έγγραφο σε υψηλή τιμή. Οι ενδιαφερόμενοι είναι εκπρόσωποι του ρωσικού αντισημιτισμού που συχνάζουν στα σαλόνια του Παρισιού, μεταξύ των οποίων και κάποιος Rachkovsky που εκπροσωπεί την αστυνομία ασφαλείας της ρωσικής πρεσβείας στη Γαλλία. Το έγγραφο που απέκτησε ο Rachkovsky θα αποτελούσε την πρωταρχική πηγή για το Πρωτόκολλο της Σιών. Το πλαστό αυτό κείμενο εκλαμβάνεται λανθασμένα ως αληθινό. Αν και επιδέξιος πλαστογράφος, ο Simonini θα πέσει τελικά στην παγίδα που του έστησαν πλαστογράφοι πιο αδίστακτοι από τον ίδιο, όπως ο Léo Taxil.

Ο Simonini αναθέτει την επαφή με τον Taxil στον σωσία του, τον «ψεύτικο» αβιά Dalla Piccola, ο οποίος στο μυαλό του αντικαθιστά τον «πραγματικό» αβιά Dalla Piccola, τον οποίο ο Σιμονίνι είχε σκοτώσει λίγα χρόνια νωρίτερα.

---

²⁸ Marnieri, M.T. (2014). *Il Cimitero di Praga di Umberto Eco, romanzo delle ambiguità Invenzione narrativa e realtà storica tra misteri e intrighi del XIX secolo*. Revista de Lenguas Modernas, N° 20.

Σε ένα γράμμα, ο «ψεύτικος» Dalla Piccola αφηγείται τα χρόνια του με τον Taxil και εξομολογείται τη συμμετοχή του στο πιο φρικτό έγκλημα του πρωταγωνιστή, ένα έγκλημα που επισφραγίζει το μίσος του κατά των Εβραίων. Αυτός που τελικά θα τον παγιδεύσει θα είναι ο Rachkovsky, ο οποίος απαιτεί να επιβεβαιωθεί από τα γεγονότα, η έκρηξη στο υπόγειο, ένα από τα σχέδια που ανακοινώθηκαν στο πλαστό έγγραφο «Κοιμητήριο της Πράγας». Με την ανοιχτή προοπτική του θανάτου του Simonini στην έκρηξη που ο ίδιος προκάλεσε, η ιστορία του κλείνει.

Τόσο η μυθοπλασία, οι επινοημένοι κόσμοι, όσο και οι ψευδείς και αναληθείς κόσμοι είναι συνυφασμένοι με την Ιστορία, με την ιστορική εποχή στην οποία δημιουργήθηκαν.

Αναφορικά με τα δοκίμια του Έκο *Ιστορία της Ομορφιάς* και *Ιστορία της Ασχήμιας*, αναμφισβήτητα αποτελούν μνημεία τέχνης, όπου αναδεικνύονται η αισθητική κατηγορία της «ομορφιάς» και της «ασχήμιας».

Μετά την *Ιστορία της Ομορφιάς*, ο Έκο προβληματίζεται και για ένα άλλο παραμελημένο θέμα του πολιτισμού, εκείνο της ασχήμιας. Της ασχήμιας στη ζωή, στην τέχνη, την αισθητική, τη λογοτεχνία. Το «άσχημο», με την ευρύτερη έννοια του φρικτού, τρομερού, δαιμονικού.

Σε αυτό το δοκίμιο ο Έκο διευκρινίζει ότι υπάρχουν ουσιαστικά τρεις μεγάλες κατηγορίες ασχήμιας. Το καθαυτό άσχημο, το τυπικό άσχημο, το καλλιτεχνικό άσχημο. Ξεδιπλώνει το θέμα με χρονολογική σειρά, εστιάζοντας κυρίως στη λογοτεχνία, τη φιλοσοφία και τις εικαστικές τέχνες.

Το βιβλίο είναι μια ανθολογία γεμάτη και αυτή με εκπληκτικές εικόνες. Θα συναντήσουμε στις σελίδες του το άσχημο στη φύση, το πνευματικά άσχημο, την ασυμμετρία, τη δυσαρμονία, την παραμόρφωση, σε μια

εκδοχή του κακού, του αδύναμου, του δειλού, του αποκρουστικού, του φρικτού, του σατανικού, του τρομακτικού, του βρώμικου, του άσεμνου.

Τα επίθετα αυτά θα τα χρησιμοποιήσει μέσα στο έργο του για να μας μιλήσει για την ασχήμια και για καθένα από αυτά, θα μας δώσει παραδείγματα τόσο λογοτεχνικά όσο και καλλιτεχνικά.

Κεφάλαιο 3

Ερευνητικοί στόχοι

Στη συνέχεια της εργασίας θα καθορίσουμε τους ερευνητικούς στόχους και τη μεθοδολογία που ακολουθήθηκε για να επιτευχθούν αυτοί. Μέσα στα έργα του Έκο ξεδιπλώνει με εξαιρετικό τρόπο το κλίμα της εποχής. Ως σημειολόγος χρησιμοποιεί σύμβολα και σημεία, που πολλές φορές τα καθιστούν πολύπλοκα για τους αναγνώστες. Τα μυθιστορήματά του αποτελούν έναν σύνθετο ιστό ιδεών και συμβόλων που σηματοδοτεί το μοτίβο της ανθρώπινης ύπαρξης.

Η μέθοδος ανάλυσης που θα χρησιμοποιήσουμε ανήκει στο ερευνητικό φάσμα των Ψηφιακών Ανθρωπιστικών Σπουδών (Digital Humanities) και ειδικότερα στο χώρο της υφομετρίας (Stylometry) (Μικρός, 2015). Στην υφομετρική ανάλυση δεν θα αξιολογήσουμε το κείμενο, ούτε τη δομή του λογοτεχνικού έργου, αλλά θα εστιάσουμε στη μελέτη των κειμενικών χαρακτηριστικών, εκείνων δηλαδή που μπορούν να μετρηθούν με αυτόματο τρόπο με τη χρήση υπολογιστικών εργαλείων (Μικρός, 2015).

Ουσιαστικά θα χρησιμοποιήσουμε μια εξ αποστάσεως ανάγνωση (Distant Reading)²⁹ των έργων, δηλαδή μια ποσοτική υπολογιστική ανάλυση των κειμένων, ώστε να εντοπίσουμε εκείνα τα χαρακτηριστικά που δεν είναι ευδιάκριτα μέσα από την κλασική ανάγνωσή τους.

Η εξ αποστάσεως ανάγνωση μας επιτρέπει με τη χρήση των κατάλληλων εργαλείων να αναλύσουμε ποσοτικά τα έργα του συγγραφέα με αυξημένη αξιοπιστία. Πιο συγκεκριμένα:

---

²⁹ Η *ανάγνωση από απόσταση* αναφέρεται σε μια επαγγελματική μέθοδο ανάγνωσης που βασίζεται σε μεγάλο βαθμό σε προγράμματα υπολογιστή. Η στρατηγική αυτή, που αναπτύχθηκε από τον Franco Moretti (2000), αποτελεί μια προσπάθεια αξιοποίησης της ανάλυσης μεγάλων δεδομένων (big data) για τους σκοπούς της λογοτεχνικής επιστήμης.

- Να αναλύσουμε το συχνόχρηστο λεξιλόγιο και πόσο αυτό διαφέρει μεταξύ δοκιμίων και μυθιστορημάτων
- Να παρατηρήσουμε τη λεξιλογική πυκνότητα
- Να παρατηρήσουμε τη συχνότητα συγκεκριμένων, επιλεγμένων λέξεων και
- Να παρατηρήσουμε το μέγεθος των προτάσεων.

Τέλος, μέσα από την ποσοτική ανάλυση των παραπάνω γλωσσικών στοιχείων θα εξετάσουμε και πόσο διαφοροποιούνται σε υφομετρικό επίπεδο τα δοκίμια και τα μυθιστορήματα.

Κεφάλαιο 4

Τα κείμενα προς ανάλυση (corpus)

Η ανάλυση όπως αναφέραμε και παραπάνω βασίστηκε στη μελέτη τεσσάρων λογοτεχνικών έργων του Έκο, δύο μυθιστορημάτων (*Το Όνομα του Ρόδου*, *Κοιμητήριο της Πράγας*), καθώς και δύο δοκιμίων (*Ιστορία της Ομορφιάς*, *Ιστορία της Ασχήμιας*). Αρχικά, η γράφουσα ανέγνωσε και μελέτησε όλα τα έργα σε βάθος και κατόπιν έγινε η μετατροπή τους σε αρχεία, **τύπου απλού κειμένου με τη μορφή *.txt**. Η αποθήκευση του γλωσσικού υλικού των σωμάτων κειμένων σε ψηφιακή μορφή, επιτρέπει τον χειρισμό τους με πολλούς διαφορετικούς τρόπους.

Για την ανάλυσή τους χρησιμοποιήθηκε η διαδικτυακή πλατφόρμα επεξεργασίας κειμένων *Voyant*, την οποία και θα αναλύσουμε στο επόμενο κεφάλαιο. Είναι μια διαδικτυακή εφαρμογή ανοικτού κώδικα που επιτρέπει στους χρήστες να εξετάζουν και δικά τους κείμενα ή συλλογές σωμάτων κειμένων αποκλειστικά σε ψηφιακή μορφή. Οι λειτουργίες αυτές καθιστούν γρήγορα την εξαγωγή χαρακτηριστικών από ένα ή περισσότερα σώματα κειμένων. Στην εφαρμογή λοιπόν αυτή αναρτήθηκαν τα κειμενικά γένη, και με τη χρήση των κατάλληλων εργαλείων, αναλύθηκαν.

Στο τέλος θα αναφέρουμε και τα συμπεράσματα που θα προκύψουν από την επεξεργασία των εργαλείων της εφαρμογής, με σκοπό το σχηματισμό μιας πλήρους εικόνας για τη μελέτη μας.

Κεφάλαιο 5ο

Θεωρητική παρουσίαση του Ψηφιακού εργαλείου Voyant.

Το *Voyant Tools* είναι ένα διαδικτυακό περιβάλλον εξ αποστάσεως ανάγνωσης (Distant Reading) και ανάλυσης κειμένου. Είναι σχεδιασμένο για να μας διευκολύνει να εργαζόμαστε με το δικό μας κείμενο ή με τη συλλογή κειμένων σε διάφορες μορφές, όπως απλό κείμενο, HTML, XML, PDF, RTF και MS Word.

Το *Voyant*³⁰ δημιουργήθηκε από δύο μελετητές των ψηφιακών ανθρωπιστικών επιστημών, τον Stéfan Sinclair (McGill University, Canada) και τον Geoffrey Rockwell (University of Alberta, Canada)³¹. Κυκλοφόρησε για πρώτη φορά το 2003 και το 2016 αναπτύχθηκε η έκδοσή του *Voyant 2.0* και ως σήμερα έχουν αναπτυχθεί και αρκετές υποεκδόσεις, που στόχο έχουν την καλύτερη απόδοση του ψηφιακού εργαλείου.

Ο επιλογέας μεταφόρτωσης αρχείων, μας επιτρέπει να επιλέξουμε ένα ή περισσότερα αρχεία, είτε μεμονωμένα, είτε ταυτόχρονα³². Μόλις επιλέξουμε το σώμα κειμένων, θα παρουσιαστεί η προεπιλεγμένη διαμόρφωση των εργαλείων, που περιλαμβάνει τα ακόλουθα εργαλεία, Εικόνες 1-2:

Cirrus

Το **Cirrus** είναι ένα εργαλείο απεικόνισης του συχνόχρηστου λεξιλογίου, ενός corpus με την μορφή σύννεφου λέξεων (Word Clouds). Ως προεπιλογή εμφανίζει τις 25 πιο συχνά εμφανιζόμενες λέξεις του/των κειμένου/νων. Το σχήμα αυτό, απεικονίζει με μεγαλύτερη γραμματοσειρά την πιο συχνά εμφανιζόμενη λέξη στο κείμενο από όλες τις άλλες. Η

---

³⁰ <https://voyant-tools.org/docs/#!/guide/about>

³¹ Sinclair S. and Rockwell G. (2016). *Voyant Facts*. Ανακτήθηκε στις 12 Δεκεμβρίου 2022 από <http://libvoyant.unm.edu/docs/#!/guide/about>

³² Εάν έχετε πολλά έγγραφα να προσθέσετε ταυτόχρονα, ίσως είναι ευκολότερο να δημιουργήσετε πρώτα ένα αρχείο zip που περιέχει όλα τα αρχεία και στη συνέχεια να ανεβάσετε το zip.

διαφορά μεγέθους γραμματοσειράς και χρώματος ανάμεσα στις λέξεις, βοηθούν τον αναλυτή να ξεχωρίζει εύκολα την συχνότητα εμφάνισης της κάθε λέξης και την κατάταξή της μέσα στο κείμενο

Reader

Το εργαλείο **Reader** παρέχει έναν τρόπο ανάγνωσης εγγράφων στο σώμα κειμένων. Κάθε φορά που εξετάζουμε μια λέξη αυτή επισημαίνεται με κίτρινο χρώμα, κάνοντας ευκολότερη την εύρεσή της εντός του κειμένου. Κάτω από τον Reader εμφανίζεται ένα διάγραμμα γραμμής που μας δείχνει τη συχνότητα εμφάνισης της εκάστοτε λέξης.

Trends

Η επιλογή αυτή, εμφανίζει ένα γραμμικό γράφημα που απεικονίζει την κατανομή της εμφάνισης μιας λέξης σε ένα σώμα ή έγγραφο. Απεικονίζει την εξέλιξη της συχνότητας εμφάνισης των λέξεων από την αρχή έως και το τέλος του κειμένου.

Summary

Παρέχει μια απλή, ποσοτική επισκόπηση του τρέχοντος σώματος κειμένων, συμπεριλαμβανομένου (όπως ισχύει για πολλαπλά έγγραφα) του αριθμού των λέξεων, του αριθμού των μοναδικών λέξεων, των μακρύτερων και συντομότερων εγγράφων, της υψηλότερης και χαμηλότερης πυκνότητας λεξιλογίου, του μέσου αριθμού λέξεων ανά πρόταση, των συχνότερων λέξεων, των αξιοσημείωτων αιχμών στη συχνότητα και των χαρακτηριστικών λέξεων.

Contexts

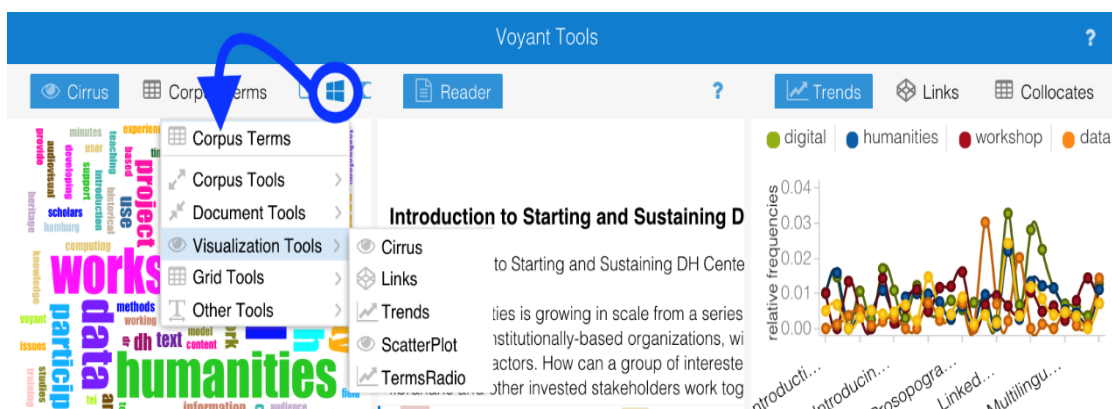
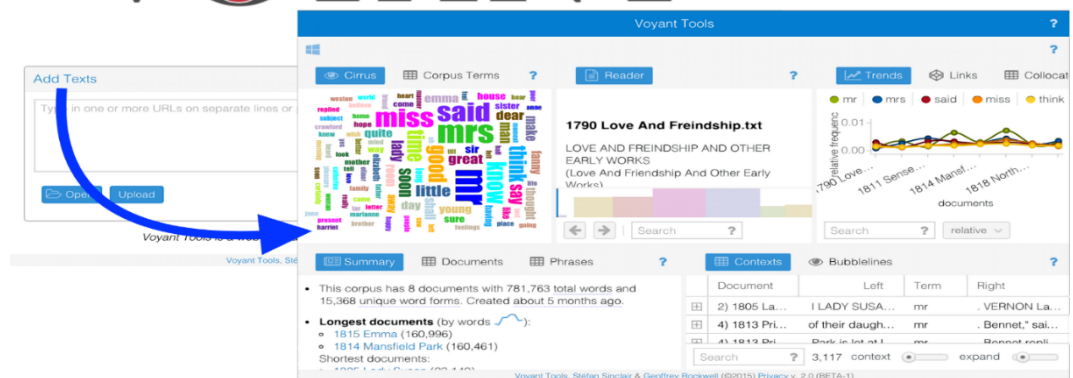
Το εργαλείο **Contexts** (ή Keywords in Context) εμφανίζει κάθε εμφάνιση μιας λέξης-κλειδί με ένα κομμάτι του περιβάλλοντος κειμένου. Μπορεί να είναι χρήσιμο για να μελετήσουμε πιο προσεκτικά τον τρόπο με τον οποίο χρησιμοποιούνται οι όροι σε διαφορετικά συμφραζόμενα.

Τα διάφορα εργαλεία της εφαρμογής έχουν σχεδιαστεί για να αλληλεπιδρούν μεταξύ τους. Για παράδειγμα, αν κάνετε κλικ σε μια λέξη στο Cirrus, θα δείτε το εργαλείο Trends να ενημερώνεται με πληροφορίες σχετικά με το επιλεγμένο έργο. Ομοίως, αν κάνετε κλικ σε έναν σημείο στο εργαλείο Trends, το εργαλείο Contexts θα ενημερώνεται επίσης. Η διαδραστικότητα και η πλοήγηση μεταξύ των διαφορετικών κλιμάκων ενός σώματος κειμένων αποτελούν βασικό μέρος του σχεδιασμού των εργαλείων *Voyant Tools*.

Collocates

Το συγκεκριμένο εργαλείο μας δείχνει τη συχνότητα με την οποία εμφανίζονται ζεύγη λέξεων μέσα στο κείμενο. Μπορούμε με τη χρήση του να εντοπίσουμε τον τρόπο με το οποίο ο συγγραφέας συνδυάζει τις λέξεις.

VOYANT

Εικόνα 1. Χρήση του εργαλείου για την εισαγωγή των corpus.

Πρόσθετα εργαλεία

Βέβαια πέρα από τα εργαλεία που είναι ορατά στις καρτέλες, είναι δυνατή η πρόσβαση στα περισσότερα και σε άλλα διαθέσιμα εργαλεία επιλέγοντας το εικονίδιο του παραθύρου που εμφανίζεται όταν το ποντίκι βρίσκεται στην επικεφαλίδα ενός εργαλείου. Στο μενού εμφανίζονται τα εργαλεία για τη συγκεκριμένη θέση πάνω από τη γραμμή και μια ιεραρχία άλλων εργαλείων κάτω από τη γραμμή.

Τέλος, ένα από τα πιο ενδιαφέροντα χαρακτηριστικά του *Voyant Tools* είναι η δυνατότητα δημιουργίας σελιδοδείκτη και κοινής χρήσης διευθύνσεων URL που παραπέμπουν στη συλλογή κειμένων του χρήστη. Μεταξύ άλλων πλεονεκτημάτων, αυτό επιτρέπει να εργαζόμαστε με τα ίδια κείμενα κατά τη διάρκεια διαφορετικών συνεδριών, χωρίς να χρειάζεται η επαναφόρτωση όλων των εγγράφων κάθε φορά. Μπορεί να εξαχθεί ένας σύνδεσμος για το σώμα κειμένου ή να εξαχθεί ένας σύνδεσμος για ένα μεμονωμένο εργαλείο επιλέγοντας το εικονίδιο «Εξαγωγή», σε ένα από τα παράθυρα εργαλείων. Σε γενικές γραμμές, ένα corpus θα παραμείνει προσβάσιμο εφόσον η πρόσβαση σε αυτό γίνεται τουλάχιστον μία φορά το μήνα.

Συνεπώς, η χρήση του είναι αρκετά απλή, αφού δεν χρειάζεται η εγγραφή του χρήστη με τη δημιουργία λογαριασμού. Προσφέρει πλούσια τεκμηρίωση, για να βοηθήσει όλα τα επίπεδα των χρηστών, από τον πιο αρχάριο μέχρι και τον αρκετά προχωρημένο. Το περιβάλλον του σύμφωνα με τον Miller, *στοχεύει στο να διευκολύνει την ανάγνωση και τις ερμηνευτικές πρακτικές για μία ποικιλία χρηστών, όπως είναι οι φοιτητές ή οι μελετητές των ψηφιακών ανθρωπιστικών επιστημών, αλλά και το ευρύ κοινό* (Miller, 2018).

Τέλος, ένα ακόμα πλεονέκτημα του ψηφιακού εργαλείου, είναι ότι υποστηρίζει περισσότερες από μία γλώσσες. Έτσι, ο κάθε χρήστης μπορεί

και επιλέγει όποια γλώσσα χρειάζεται για την περιήγησή του στο πρόγραμμα. Και το μόνο σίγουρο είναι ότι τα εργαλεία που διαθέτει δίνουν στον χρήστη τη δυνατότητα να αναλύσει και να ερμηνεύσει τα κείμενά του με έναν πρωτότυπο τρόπο (Λάλου, 2020).

δεν

αντιλαμβάνεται τις λέξεις όπως τις καταλαβαίνουμε εμείς, αλλά ως συμβολοσειρές που χωρίζονται με ένα tab. Θέλοντας όμως να αναλύσουμε περαιτέρω το corpus χρησιμοποιήσαμε και ένα ακόμη εργαλείο της εφαρμογής, το *Summary*.

Πιο συγκεκριμένα, με τη βοήθεια του συγκεκριμένου εργαλείου, *Εικόνα 5*, μπορούμε εύκολα να δούμε ότι το corpus μας αποτελείται από 4 αρχεία που στο σύνολό τους έχουν 461.911 λέξεις, αλλά μόνο 47.411 μοναδικούς τύπους. Δηλαδή οι λέξεις είναι 47.411, αλλά υπάρχουν και αρκετές επαναλήψεις, οι οποίες μας οδηγούν στις συνολικές.

Ως προς την **Λεξιλογική Πυκνότητα** (Vocabulary Density) που προκύπτει από παρατηρούμε ότι όσο μεγαλύτερος είναι ο δείκτης και πλησιάζει στη μονάδα τόσο πλουσιότερο λεξιλογικά είναι το κείμενο, καθώς μειώνονται οι επαναλήψεις των λεξιλογικών τύπων σε αυτό. Έτσι το νόημα του κειμένου γίνεται σαφέστερο και επομένως ευκολότερο.

Συγκρίνοντας την πυκνότητα του λεξιλογίου στα δύο μυθιστορήματα και στα δύο δοκίμια του Έκο βρήκαμε ότι τα δοκίμια είναι περισσότερο σημασιολογικά πυκνά *Storia della Bellezza* (0,216) και *Storia della Bruttezza* (0,190), ενώ τα μυθιστορήματα εμφανίζουν μεγαλύτερη επαναληπτικότητα, *Il nome della Rosa* (0,120), *Il cimitero di Praga* (0,159).

Η υψηλότερη λεξιλογική πυκνότητα στα δοκίμια φαίνεται ότι υποστηρίζεται και με υψηλότερες τιμές σε έναν άλλο υφομετρικό δείκτη, αυτόν του μεγέθους των προτάσεων που χρησιμοποιεί ο συγγραφέας στα κείμενά του.

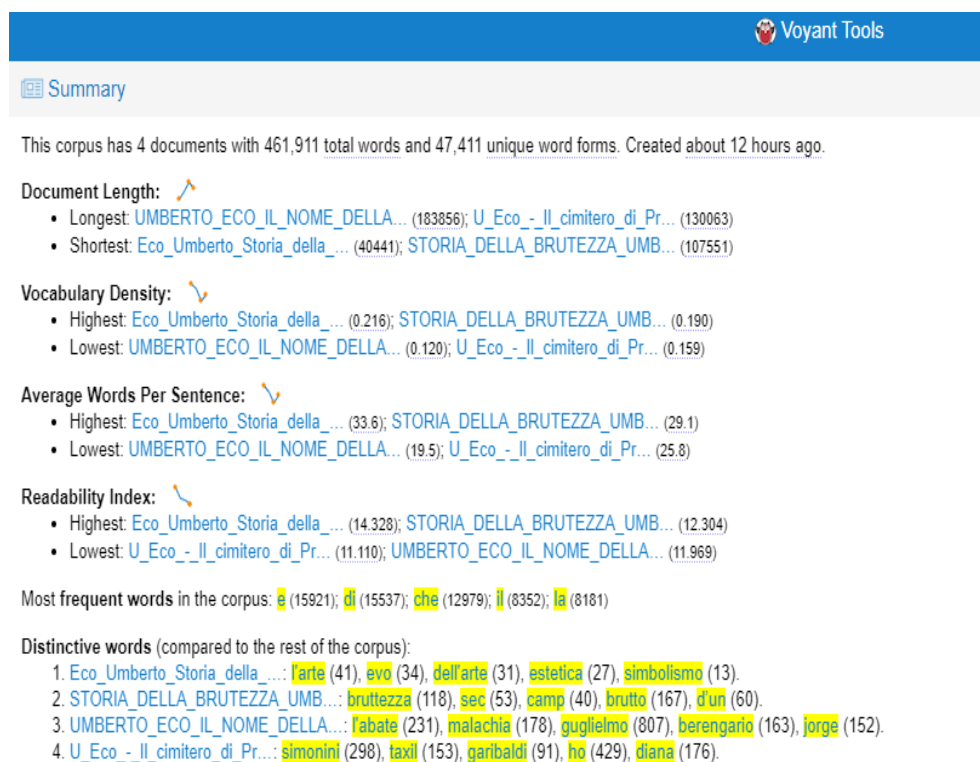
Στα δοκίμια χρησιμοποιεί μεγαλύτερες προτάσεις, κατά μέσο όρο, *Storia della Bellezza* (33,6) και *Storia della Bruttezza* (29,1), ενώ στα μυθιστορήματα, *Il nome della Rosa* (19,5), *Il Cimitero di Praga* (25,6). Τέλος, μπορούμε να δούμε και το πιο συχνόχρηστο λεξιλόγιο των κειμένων μας, που δεν είναι παρά μόνο λειτουργικές λέξεις.

Για να μπορέσουμε να αναλύσουμε καλύτερα το corpus μας δημιουργήσαμε μία λίστα με εκείνες τις λέξεις που δεν θέλουμε να συμπεριλαμβάνει στην ανάλυση το εργαλείο.

Έτσι, φτιάξαμε μια stopwords, δηλαδή μια λίστα λέξεων που θέλουμε να αποκλείσουμε από τα αποτελέσματα ενός συννεφώλεξο (Word Cloud).

Στις *Εικόνες 6–7* μπορούμε να παρατηρήσουμε πως φαίνεται το ίδιο corpus χωρίς τη χρήση και με τη χρήση, αντίστοιχα των stopwords.

The screenshot shows the 'Summary' page of the Voyant Tools interface. It provides a detailed overview of a corpus with 4 documents, 461,911 total words, and 47,411 unique word forms. The page is organized into several sections, each with a small icon and a title. The 'Document Length' section lists the longest and shortest documents. The 'Vocabulary Density' section shows the highest and lowest densities. The 'Average Words Per Sentence' section lists the highest and lowest average word counts per sentence. The 'Readability Index' section shows the highest and lowest readability scores. The 'Most frequent words in the corpus' section lists the top 5 most frequent words. The 'Distinctive words (compared to the rest of the corpus)' section lists the top 4 distinctive words for each document, with their respective counts.

Voyant Tools

Summary

This corpus has 4 documents with 461,911 total words and 47,411 unique word forms. Created about 12 hours ago.

Document Length:

- Longest: UMBERTO_ECO_IL_NOME_DELLA... (183856); U_Eco_-_Il_cimitero_di_Pr... (130063)
- Shortest: Eco_Umberto_Storia_della... (40441); STORIA_DELLA_BRUTEZZA_UMB... (107551)

Vocabulary Density:

- Highest: Eco_Umberto_Storia_della... (0.216); STORIA_DELLA_BRUTEZZA_UMB... (0.190)
- Lowest: UMBERTO_ECO_IL_NOME_DELLA... (0.120); U_Eco_-_Il_cimitero_di_Pr... (0.159)

Average Words Per Sentence:

- Highest: Eco_Umberto_Storia_della... (33.6); STORIA_DELLA_BRUTEZZA_UMB... (29.1)
- Lowest: UMBERTO_ECO_IL_NOME_DELLA... (19.5); U_Eco_-_Il_cimitero_di_Pr... (25.8)

Readability Index:

- Highest: Eco_Umberto_Storia_della... (14.328); STORIA_DELLA_BRUTEZZA_UMB... (12.304)
- Lowest: U_Eco_-_Il_cimitero_di_Pr... (11.110); UMBERTO_ECO_IL_NOME_DELLA... (11.969)

Most frequent words in the corpus: e (15921); di (15537); che (12979); il (8352); la (8181)

Distinctive words (compared to the rest of the corpus):

- Eco_Umberto_Storia_della...: arte (41), eva (34), dell'arte (31), estetica (27), simbolismo (13).
- STORIA_DELLA_BRUTEZZA_UMB...: bruttezza (118), sed (53), camp (40), brutto (167), d'un (60).
- UMBERTO_ECO_IL_NOME_DELLA...: abate (231), malachia (178), guglielmo (807), berengario (163), jorge (152).
- U_Eco_-_Il_cimitero_di_Pr...: simonini (298), taxi (153), garibaldi (91), ho (429), diana (176).

Πιο αναλυτικά, στην *Εικόνα 6* βλέπουμε την κειμενική ανάλυση χωρίς τη χρήση των stopwords. Με τη χρήση πιο έντονων χρωμάτων και μεγαλύτερων γραμμάτων διαφοροποιεί εκείνες τις λέξεις που εμφανίζονται

κάνοντας χρήση του εργαλείου Trends, δημιουργείται ένα γραμμικό γράφημα που απεικονίζει την κατανομή του όρου «morte» (θάνατος) στα σώματα κειμένων. Παρατηρώντας το γράφημα της εικόνας βλέπουμε ότι, ενώ ο όρος στο *Όνομα του Ρόδου*, θα έπρεπε να εμφανίζεται περισσότερες φορές εμφανίζει χαμηλότερη συχνότητα, σε αντίθεση με τα δοκίμια όπου η έννοια του θανάτου δείχνει να έχει μεγάλη βαρύτητα.

Στο *Κοιμητήριο της Πράγας* ο όρος εμφανίζεται με ακόμη μικρότερη συχνότητα και η λέξη ουσιαστικά χρησιμοποιείται για να επιδείξει τον θάνατο είτε σαν φυσικό γεγονός -όπως για παράδειγμα ο θάνατος του παππού του πρωταγωνιστή- είτε σαν δολοφονική πράξη από τον ίδιο τον ήρωα.

Αντιθέτως, στην *Ιστορία της Ομορφιάς*, ο Έκο παρουσιάζει το θάνατο μέσα από τις λογοτεχνικές και εικαστικές του αναφορές από την εποχή του Πυθαγόρα μέχρι και το σήμερα. Από τα τερατουργήματα του Μεσαίωνα, μέχρι την αρμονία της Αναγέννησης και την περίοδο του ρομαντισμού που θεωρούσαν ακόμη ότι ο θάνατος είναι κάτι φυσικό και ωραίο.

Ξεκινώντας από την ύστερη κλασική περίοδο, ο Έκο αναφέρει ότι στη χριστιανική εποχή και την τέχνη που την εκφράζει, αποκτούν μεγάλη σημασία ο πόνος, η οδύνη, ο θάνατος. Και στον ρομαντισμό οι καλλιτέχνες θα εξυμνήσουν τον νωχελικό και τον όμορφο θάνατο, ενώ το μοτίβο του θανάτου, όπως για παράδειγμα της νεκρής αγαπημένης, του νεκρού παιδιού, επανέρχεται συχνά στα ρομαντικά ποιήματα³³.

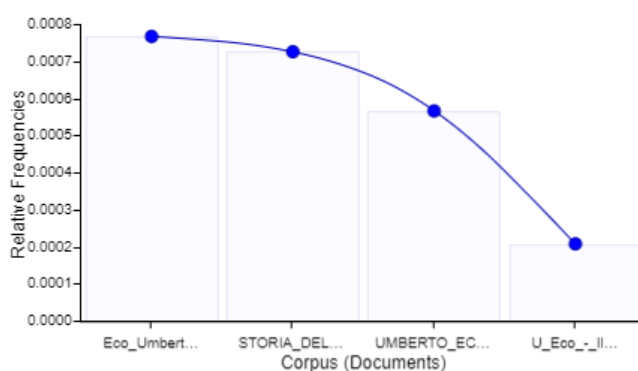
Παρατηρώντας την γραφική αναπαράσταση της *Εικόνας 8*, βλέπουμε ότι και στο βιβλίο του Έκο *Storia della Bruttezza* ο όρος «morte» συναντάται αρκετές φορές.

---

³³ Λαβδάρης Ν. (2018). *Ο Ρομαντισμός στην τέχνη*. Ανακτήθηκε στις 7 Νοεμβρίου 2022 από <https://www.fosonline.gr/plus/politismos/article/18400/o-romantismos-stin-texni>

Στον ελληνική χριστιανικό κόσμο η έννοια του θανάτου ήταν συνυφασμένη με τη ζωή των αγίων και των αμαρτωλών. Για τους πρώτους ήταν χαρά ενώ για τους αμαρτωλούς ο θάνατος σήμαινε τιμωρία, κόλαση.

Κατά τους μεσαιωνικούς χρόνους η εικόνα του θανάτου ήταν αρκετά οικείο, γεγονός που οφειλόταν στο ότι οι άνθρωποι έπεφταν συχνά θύματα της πανούκλας και της πείνας. Στη λογοτεχνία, το θέμα του θανάτου θα εμφανιστεί κατά τον 12^ο αιώνα³⁴. Ο Έκο παρουσιάζει το θάνατο, στο Μεσαίωνα, σαν κάτι οδυνηρό, ωστόσο οικείο. Τον 14^ο και 15^ο αιώνα πολλές τοιχογραφίες ήταν αφιερωμένες στο θέμα του θανάτου³⁵, ενώ την εποχή του Μπαρόκ, στα έργα του Σαίξπηρ θα προκαλέσει θαυμασμό ο κόσμος της βίας, του τρόμου και του θανάτου που αναπτύσσεται. Από τον 19^ο μέχρι και τον 20^ο αιώνα, η γοητεία της αρρώστιας και η εγκατάλειψη της ομορφιάς στο κατώφλι του θανάτου θα αποτελέσει πηγή έμπνευσης για τις εικαστικές τέχνες.

³⁴ *Vers de la mort* του Hélinand de Froidmont.

³⁵ *L'incontro dei tre vivi e dei tre morti, Il Contrasto dei tre vivi e dei tre morti.*

Ιδιαίτερη σημασία θα μπορούσε να έχει και το διάγραμμα της *Εικόνας 9*. Κάνοντας χρήση κάποιων stopwords αφαιρέσαμε τις λειτουργικές λέξεις και εντοπίσαμε έτσι τις 5 πιο συχνές λέξεις περιεχομένου. Από αυτές ξεχωρίσαμε τον όρο «libro» (βιβλίο). Και στα τέσσερα σώματα κειμένων βλέπουμε τη χρήση του όρου, όχι όμως ως αντικείμενο. Ο ίδιος ο Έκο είχε αναφέρει ότι το έργο του è *un libro fatto d' altri libri* (Eco, 1994)³⁶.

Στα δύο δοκίμια, παρατηρώντας το διάγραμμα κατανομής, ο όρος αναπαρίσταται με χαμηλότερη συχνότητα. Το γεγονός αυτό δεν μας εκπλήσσει ιδιαίτερα, αν λάβουμε υπόψη μας ότι ο Έκο συμπεριλαμβάνει κειμενικές αναφορές, συγκριτικές αναλύσεις των ιδανικών της ομορφιάς και της ασχήμιας, που εκφράζονται στην ιστορία της τέχνης και της λογοτεχνίας σε διάφορες ιστορικές περιόδους και σε διάφορους πολιτισμούς. Οι συμβολικές εικόνες κάθε εποχής πλαισιώνονται από ποιήματα, δοκίμια και πραγματείες.

Στο *Όνομα του Ρόδου* παρατηρούμε ότι η συχνότητα του όρου είναι αρκετά υψηλότερη. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι πρόκειται για ένα διακειμενικό μυθιστόρημα. Δηλαδή, ένα βιβλίο μέσα στο οποίο εμπεριέχονται αποσπάσματα και άλλων βιβλίων. Ένα κομμάτι του θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ιστορικό, άλλο ως αστυνομικό και άλλο ως μυθιστόρημα μυστηρίου.

Ως προς τα ιστορικά στοιχεία, ο συγγραφέας κατορθώνει να αναπλάσει πτυχές της μοναστικής ζωής τον Μεσαίωνα. Για παράδειγμα, χρησιμοποιεί αναφορές για τις θρησκευτικές διαφορές και τις συγκρούσεις που επικρατούσαν κατά τον 14^ο αιώνα, μεταξύ του Παπισμού και της Αυτοκρατορίας, καθώς και σημαντικές αναφορές περί μαγείας.

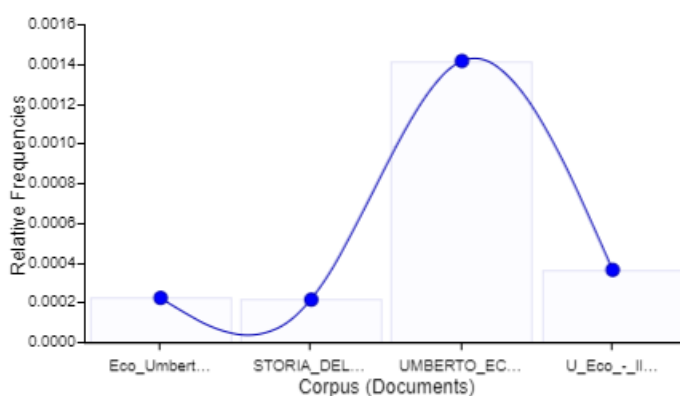
³⁶ Μτφ. Ένα βιβλίο φτιαγμένο από άλλα βιβλία.

Το βιβλίο είναι στην πραγματικότητα δομημένο μέσα από ένα πυκνό δίκτυο παραθέσεων που προέρχονται από πολυάριθμα λογοτεχνικά έργα, σπουδαίων συγγραφέων, όπως από την Αποκάλυψη, από το Άσμα Ασμάτων, από τα Ευαγγέλια, από τους Πατέρες της Εκκλησίας και διάφορους άλλους αρχαίους και μεσαιωνικούς φιλοσόφους.

Το πιο σημαντικό θεωρείται το γεγονός ότι όλη η ιστορία πλέκεται γύρω από ένα ελληνικό χειρόγραφο που φυλασσόταν στη βιβλιοθήκη του μοναστηριού, το 2^ο βιβλίο της *Ποιητικής* του Αριστοτέλη, το οποίο ασχολείται με την κωμωδία και το γέλιο. Στην πραγματικότητα, αυτό το βιβλίο είναι ανύπαρκτο, διότι το μέρος αυτό του έργου του Αριστοτέλη έχει χαθεί. Όμως ο Έκο θέλει να τονίσει τον συμβολισμό του και το βασικό ρόλο που παίζουν τα βιβλία και οι βιβλιοθήκες και ότι τα βιβλία πρέπει να διαβάζονται και να προστατεύονται και όχι να κρύβονται.

Το *Όνομα του Ρόδου* είναι ένα αλληγορικό μυθιστόρημα που κρύβει μέσα του τη φιλοσοφία και την ηθική διδασκαλία ολόκληρου του έργου. Ο Έκο μελετητής σημειωτικής θεωρούσε ότι ο κόσμος είναι ένα ανοιχτό βιβλίο, το οποίο μιλάει μέσω των σημείων.

Μυθοπλασία γύρω από την ανακάλυψη ενός χειρόγραφου θα χρησιμοποιήσει και στο *Κοιμητήριο της Πράγας*. Από το γράφημα της *Εικόνας 9*, θα παρατηρήσουμε ότι και εδώ ο όρος «libro» θα χρησιμοποιηθεί με μεγαλύτερη συχνότητα από ό,τι στα δοκίμια.

Θα μπορούσε και αυτό το έργο του Έκο να χαρακτηριστεί ως ιστορικό μυθιστόρημα. Είναι ένα βιβλίο εμποτισμένο με ιστορία, ασχολείται με σημαντικά γεγονότα που διαδραματίστηκαν κατά τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα, τα οποία ο συγγραφέας τα αναμειγνύει με πλοκές κατασκοπευτικών ιστοριών.

Όλη η ιστορία εκτυλίσσεται μέσα από το ημερολόγιο του κύριου χαρακτήρα, του Simonini, μέσω του οποίου, προσπαθεί να ερευνήσει την πραγματική του ταυτότητα και πτυχές της ζωής του.

Ο Έκο διαχέει στο μυθιστόρημά του υλικό από άλλα έργα. καθώς ερευνά τα μυθιστορήματα του 19ου αιώνα που τροφοδότησαν τα *Πρωτόκολλα των Σοφών της Σιών*, και του δίνει τη δομή τους: Η υποτιθέμενη εβραϊκή συνωμοσία για την κατάκτηση του κόσμου. Ένα επινοημένο κείμενο το οποίο αναπαριστά μια συνάντηση που πραγματοποιήθηκε στο νεκροταφείο της Πράγας μεταξύ των δώδεκα ραβίνων που ανήκαν στην εβραϊκή κοινότητα.

Η λέξη «dio» είναι η επόμενη που αξίζει να τοποθετηθεί στο διάγραμμα (*Εικόνα 10*) ώστε να μπορέσουμε να παρατηρήσουμε τη συχνότητα με την οποία εμφανίζεται στα τέσσερα κείμενα. Ο όρος βρίσκεται ανάμεσα στις 5 πιο συχνές λέξεις και όπως φαίνεται χαρακτηριστικά, με βάση το αποτέλεσμα του διαγράμματος, η λέξη «dio» (Θεός), εμφανίζεται αρκετά συχνά σε όλα τα corpus, αλλά με μεγαλύτερη συχνότητα στο *Όνομα του Ρόδου*.

Ο Έκο παρόλο που ολοκλήρωσε τις διδακτορικές του σπουδές με θέμα της διατριβής του τον Θωμά Ακινάτη, παρόλο που είχε βιώσει την Καθολική Νεολαία, κατά τη διάρκεια των σπουδών του, έπαψε να πιστεύει στον Θεό και εγκατέλειψε την Καθολική Εκκλησία. Άσκησε κριτική όχι τόσο κατά

της ίδιας της Εκκλησίας, όσο κατά της στάσης που ακολουθείται στους κύκλους των κληρικών, εξαιτίας του δογματισμού και του φανατισμού της.

Ο Έκο συνήθιζε να λέει «*Δεν πιστεύω πια στο Θεό, αλλά ίσως ο Θεός πιστεύει ακόμη σε μένα*»³⁷. Διαβάζοντας το βιβλίο ο συγγραφέας μας μεταφέρει κοντά στον Μεσαίωνα, όπου κάθε πτυχή της ζωής των ανθρώπων ήταν συνδεδεμένη με τη θρησκεία και η γνώση περιοριζόταν σε όσα αναφέρονταν στις Γραφές ή υποστηρίζονταν από αρχαίους θεολόγους και φιλοσόφους σαν τον Αριστοτέλη. Κάθε μορφή διασκέδασης και απόλαυσης απομάκρυνε τον άνθρωπό από τον Θεό.

Άλλωστε, ο θάνατος των μοναχών που σημειώθηκε στο έργο, συνδέθηκε τελικά με ένα βιβλίο της Ποιητικής του Αριστοτέλη σχετικά με την Κωμωδία. Στο βιβλίο αυτό εξυμνούνται η διασκέδαση και το γέλιο, έννοιες αδιανόητες για εκείνη την εποχή, διότι το γέλιο σκοτώνει το φόβο και χωρίς φόβο δεν μπορεί να υπάρξει πίστη. Η υπερβολική αγάπη για την πίστη, τον Θεό και την Αλήθεια ήταν που οδήγησε και στις δολοφονίες³⁸.

Έτσι, από την μία έχουμε τον Jorge που προσπαθεί να κρύψει το βιβλίο της Ποιητικής, που περιφρονεί τα γέλια και όσους γελούν- γιατί κοροϊδεύουν τον Θεό- και από την άλλη έχουμε τον Guglielmo, ο οποίος χρησιμοποιεί τη λογική επί των συναισθημάτων, απότοκο μιας ζωής γεμάτης φιλοσοφικές και επιστημονικές σπουδές. Γι' αυτό άλλωστε θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως το alter ego του Έκο, αφού δηλώνει ρητά τη θέση του συγγραφέα, που δεν είναι τίποτα άλλο από την αναζήτηση της αλήθειας με τη χρήση της λογικής.

---

³⁷ Gelsomino Del Guercio. (2019). *Umberto Eco: «Non credo più in Dio, ma forse Dio crede ancora in me»*. Ανακτήθηκε στις 10 Νοεμβρίου 2022 από <https://it.aleteia.org/2019/03/12/umberto-eco-vittorio-messori-intervista-apostasia/>

³⁸ *Il nome della rosa: riassunto, significato e personaggi*. Ανακτήθηκε στις 10 Σεπτεμβρίου 2022 από <https://www.studenti.it/il-nome-della-rosa.html>

Από την άλλη, παρατηρώντας το διάγραμμα, διακρίνουμε και εδώ χρήση του όρου, όμως με μικρότερη συχνότητα. Γεγονός αναμενόμενο αφού στο *Κοιμητήριο της Πράγας* όπου το μεγαλύτερο μέρος του μυθιστορήματος έχει τη μορφή ημερολογίου, ο Simonini θα αναφερθεί και στα παιδικά του χρόνια, στην απουσία της μητέρας του, στην ανικανότητα του πατέρα του να την εμποδίσει να φύγει, αλλά κυρίως στο μίσος του για τον Θεό γιατί θέλησε κάτι τέτοιο.

Όλα αυτά τα συναισθήματα θα έρθουν σε αντιπαράθεση με τα πιστεύω του παππού του, που θεωρούσε ότι όλα αυτά ήταν θέλημα Θεού και ότι η πραγματική ελευθερία είναι το δικαίωμα του ανθρώπου ν' ακολουθεί το νόμο του Θεού, να γίνεται άξιος για τον Παράδεισο ή την Κόλαση. Εξάλλου δεν είναι τυχαίο και το γεγονός ότι ο Simonini μεγάλωσε υπό την επίβλεψη Ιησουιτών ιεροδιδασκάλων. Εξαιτίας της καταπίεσης και του ζοφερού περιβάλλοντος μέσα στο οποίο μεγάλωσε, άρχισε να καλλιεργεί αναισθησία, μισανθρωπία, μισογυνισμό και, σε αντίθεση με την αυστηρή ανατροφή που έλαβε, περιφρόνηση για τη θρησκεία. Για το λόγο αυτό ο Simonini παρουσιάζεται ως διχασμένη προσωπικότητα, που αλλάζει εμφάνιση και ηλικία και παρουσιάζεται άλλοτε ως Καρμπονάρος, άλλοτε ως υποστηρικτής του Γκαριμπάλντι, άλλοτε ως μασόνος και άλλοτε ως Ιησουΐτης.

Στα δοκίμια του Έκο διακρίνουμε και εδώ συχνά τη λέξη «dio». Μελετώντας την *Ιστορία της ομορφιάς*, μέσα από τις εικόνες και τα κείμενα του δοκιμίου παρατηρούμε ότι η ομορφιά δεν ήταν κάτι το απόλυτο ή το αναλλοίωτο, απέκτησε διαφορετικές μορφές ανάλογα με την περίοδο και την χώρα. Δεν θα αναφερθεί ο συγγραφέας μόνο στην ομορφιά της φύσης, του τοπίου, της γυναίκας ή του άνδρα, αλλά και στην ομορφιά του Θεού, των αγίων.

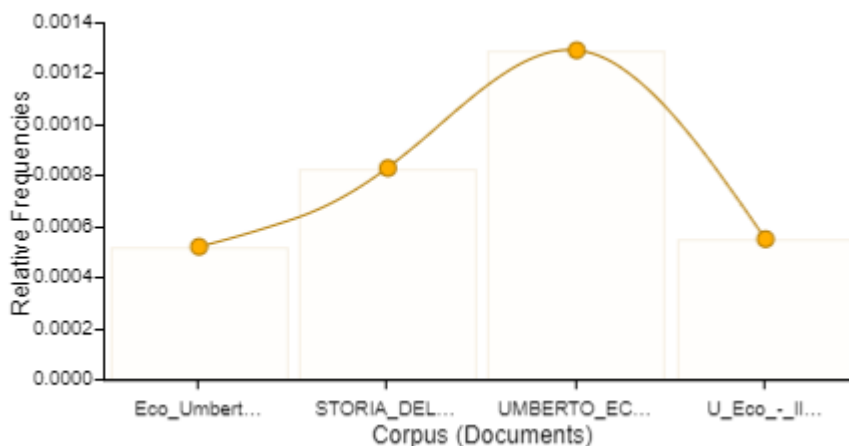
Ξεκινώντας από την κλασική εποχή με τις μορφές του Απόλλωνα και του Διανύσου, μέχρι και την εποχή του Ρομαντισμού μελετάμε τη μορφή του Θεού ταυτισμένη με το φως, με τα όμορφα χρώματα, με τη λάμψη του ήλιου και των άστρων.

Αντιθέτως, στην *Ιστορία της Ασχήμιας* η συχνότητα της χρήσης του όρου είναι πιο μεγάλη. Στην ανθολογία εικόνων και αποσπασμάτων που μας περιγράφουν την έννοια της ασχήμιας, μέσα στην ιστορία και το χρόνο, συναντάμε δύο όψεις του ίδιου νομίσματος. Άλλωστε το άσχημο ορίζεται συνήθως σε αντιδιαστολή με το ωραίο.

Το θείο ήταν συνυφασμένο με τα τέρατα, που θεωρούνταν και αυτά θεϊκά πλάσματα που ανήκαν στην τάξη της φύσης, που γεννήθηκαν από τη θεϊκή βούληση. Ο Έκο στο βιβλίο του αναφέρει ότι η εξοικείωση με τα τέρατα, είχε οδηγήσει τον χριστιανικό κόσμο να τα χρησιμοποιεί για να ορίσει τη θεότητα (Έκο, 2007).

Αναλύοντας τα έργα του Έκο δεν έχουμε παρά να παρατηρήσουμε, τουλάχιστον για τα δύο μυθιστορήματα, ότι οι βασικοί χαρακτήρες είναι άντρες. Η μορφή της γυναίκας παρουσιάζεται ελάχιστα και ως αρνητική φιγούρα. Οπότε η επόμενη λέξη που αξίζει να τοποθετηθεί σε ένα διάγραμμα ώστε να μπορέσουμε να παρατηρήσουμε τη συχνότητα με την οποία εμφανίζεται στα τέσσερα κείμενα, είναι εκείνη της λέξης «donna».

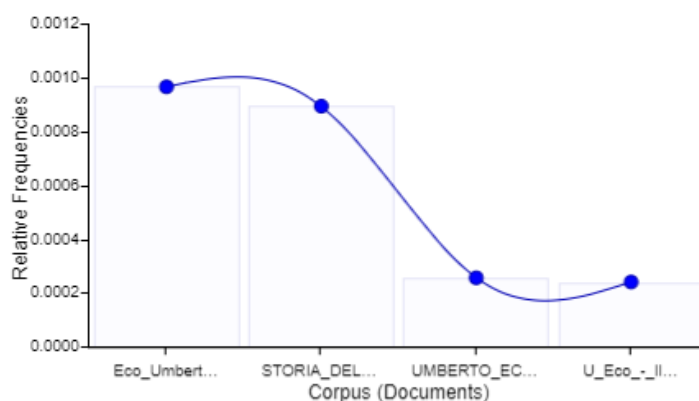
Όπως φαίνεται χαρακτηριστικά στο διάγραμμα της *Εικόνας 11*, η λέξη

«donna» (γυναίκα), εμφανίζεται με μικρότερη συχνότητα στα δύο μυθιστορήματα σε σχέση με τα δύο δοκίμια. Διαβάζοντας το ιστορικό μυθιστόρημα του Έκο, το *Όνομα του Ρόδου*, παρατηρούμε ότι η μορφή της γυναίκας είναι συνυφασμένη με την αμαρτία. Ο πρωταγωνιστής του μυθιστορήματος, Adso, παρασύρεται από μια κοπέλα αγροτικής καταγωγής, που γνώρισε στο μοναστήρι και δημιουργείται μια σαρκική σχέση, η οποία τον αναστατώνει και αναρωτιέται αν αυτή του η επιλογή είναι σωστή.

Η γυναίκα παρομοιάζεται με φωτιά που καίει και καταστρέφει τις ψυχές των ανδρών. Δεν θα πρέπει να ξεχνάμε ότι η ιστορία εκτυλίσσεται στον Μεσαίωνα, όπου η γυναίκα ταυτιζόταν με τον πειρασμό και προκαλούσε πνευματική σύγχυση στους άντρες. Σε αυτό το ιστορικό πλαίσιο η γυναικεία φιγούρα συνδεόταν και με τις μάγισσες, γεγονός που οδηγεί και στην καταδίκη της κοπέλας με κάψιμο στην πυρά λόγω των υποτιθέμενων μαγικών της δυνάμεων³⁹.

Σε αντίθεση με αυτή την άποψη για τις γυναίκες στο Μεσαίωνα, ο πρωταγωνιστής υποστηρίζει ότι ο Θεός δεν θα δημιουργούσε ένα τόσο ακάθαρτο ον, χωρίς να το προικίσει με ορισμένες αρετές. Δηλαδή, δεν θα

³⁹ Εξαιτίας της φτώχειας και της πείνας της, την έπιασαν με έναν μαύρο κόκορα και για το λόγο αυτό κατηγορήθηκε ότι πραγματοποιούσε σατανιστικές τελετές, που οδήγησαν στους μυστηριώδεις θανάτους στο μοναστήρι.

μπορούσαν να δοθούν τόσα αρνητικά χαρακτηριστικά σε ένα δημιούργημα του ίδιου του Θεού.

Στο ίδιο διάγραμμα θα παρατηρήσουμε και την χαμηλή συχνότητα του όρου στο μυθιστόρημα το *Κοιμητήριο της Πράγας*, κάτι που δεν μας εκπλήσσει ιδιαίτερα, αφού η μόνη αναφορά στο γυναικείο φύλο γίνεται από τον πρωταγωνιστή μόνο και μόνο για να εκφράσει τον μισογυνισμό του. Επικρίνει τις γυναίκες και αφηγείται τις απογοητεύσεις του και τις φοβίες του. Δείχνει έντονα το μίσος και την περιφρόνησή του, αφού όπως λέει και ο ίδιος γελοιοποιήθηκε από ένα κορίτσι όταν βρισκόταν στην εφηβεία. Η γυναίκα αποτελεί το μεγαλύτερό του λάθος και φυσικά τη μεγαλύτερη ντροπή του.

Σε αντιδιαστολή με τα δύο μυθιστορήματα, στα δύο δοκίμια βλέπουμε πολύ μεγαλύτερη συχνότητα της χρήσης του όρου. Πιο συγκεκριμένα, στην *Ιστορία της Ομορφιάς*, αναφέρεται ότι οι γυναίκες, κατά την αρχαιότητα απεικονίζονταν ως θεές και μυθολογικοί χαρακτήρες.

Περνώντας στον 11^ο αιώνα θα συναντήσουμε, μέσα στην ποίηση των τροβαδούρων και στα ιπποτικά ρομάντζα του Κύκλου της Βρετάνης, την εικόνα της αγνής, λατρεμένης, αλλά και απλησίαστης γυναίκας. Θα την εξυμνήσουν και θα της εκφράσουν τον πλατωνικό τους έρωτα μέσα από τα τραγούδια τους.

Από την άλλη έχουμε και τους εκπροσώπους του *Dolce stil Nuovo*, που θα μιλήσουν και αυτοί για την αγνή και απρόσιτη γυναίκα προσδίδοντάς της μια αγγελική μορφή. Η γυναίκα εδώ δεν παρουσιάζεται σαν αντικείμενο σαρκικής επιθυμίας, αλλά σαν ένα μέσο ανύψωσης προς τον Θεό. Σύμφωνα με την ανάλυση που κάνει και ο Έκο στο δοκίμιό του, η γυναίκα δεν συμβολίζει την αμαρτία, αλλά την υψηλή πνευματικότητα.

Από την γυναίκα με την αγγελική μορφή, θα συναντήσουμε την γυναίκα της Αναγέννησης με μια πιο κοσμική μορφή. Εδώ θα αναδειξεί την ομορφιά της και το σώμα της και θα την απασχολήσει περισσότερο η εξωτερική της ομορφιά. Είναι και μια περίοδος όπου η γυναίκα εκτός από το σώμα καλλιεργεί και αναδεικνύει και το μυαλό της, συμμετέχει ενεργά και στις τέχνες και αποκτά αρκετές ικανότητες.

Στην *Εικόνα 12* απεικονίζεται ένα γράφημα δικτύου με τη λέξη – κλειδί «*donna*» συνδεδεμένη με όρους που εμφανίζουν την υψηλότερη συχνότητα. Έτσι παρατηρούμε ότι αναδεικνύεται η γυναίκα **angelicata(5)**, **elegante(2)**, **gioiello(3)**, **bella(5)**, **fragile(2)**, **fiore(2)**, **divino(3)**.

Ως προς το δεύτερο δοκίμιο του Έκο *Ιστορία της Ασχήμιας* παρατηρούμε και σε αυτό αρκετά μεγάλη συχνότητα της λέξης. Μεταξύ αρχαιότητας και Μπαρόκ και περισσότερο κατά την εποχή του Μεσαίωνα, υπάρχουν πολλές αναπαραστάσεις της γυναίκας. Εμφανίζεται η γριά γυναίκα σύμβολο της φυσικής και ηθικής παρακμής σε αντίθεση εκείνης της νέας, σύμβολο της ομορφιάς και της αγνότητας.

Κατά τον Μεσαίωνα εμφανίζεται και η γυναίκα μάγισσα. Άλλωστε το κακό ταυτιζόταν ως επί το πλείστον με τη γυναίκα και στον χριστιανικό κόσμο. Κατά την Αναγέννηση η γυναικεία ασχήμια αλλάζει μορφή. Γίνεται περισσότερο αντικείμενο διασκέδασης, ενώ στο Μπαρόκ οι γυναικείες ατέλειες αλλάζουν προοπτική και αποτελούν στοιχεία ελκυστικότητας.

Έτσι βλέπουμε πως και το άσχημο έπαιξε σημαντικό ρόλο κατά τη διάρκεια των διάφορων εποχών. Ο Έκο καταγράφει σχεδόν 3.000 χρόνια ιστορίας από την αρχαιότητα, τον Μεσαίωνα μέχρι και τη σύγχρονη εποχή, για να μας παρουσιάσει πως η αντίληψη για την ασχήμια έχει αλλάξει με την πάροδο του χρόνου.

Κεφάλαιο 6ο

Συμπεράσματα

Ολοκληρώνοντας και τα δύο μέρη της διπλωματικής εργασίας τόσο την υπολογιστική όσο και την ποιοτική ανάλυση των λέξεων – κλειδιών που ξεχωρίσαμε μέσα από τα τέσσερα έργα του Ουμπέρτο Έκο, αντιλαμβανόμαστε την πρωτοπορία που εφάρμοσε ως θεωρητικός της Σημειωτικής, καθώς και τους νεωτερισμούς στη δημιουργία των λογοτεχνικών του έργων.

Ξεκινώντας από το ιστορικό μυθιστόρημα μυστηρίου, Το όνομα του ρόδου, ο Έκο καταφέρνει να αναδείξει τον ιταλικό Μεσαίωνα και τις συγκρούσεις που επικρατούσαν μεταξύ αυτοκρατορίας και παπισμού. Κατά τον Μεσαίωνα επίσης, κάθε πτυχή της ζωής του ανθρώπου ήταν άμεσα συνδεδεμένη με τη θρησκεία και η γνώση περιοριζόταν στις αναφορές των Γραφών.

Ο συγγραφέας κατορθώνει μέσα από μια σειρά φόνων που διαπράττονται στο μοναστήρι να αναδείξει ως κύριο θέμα την αναζήτηση της αλήθειας που δεν ήταν άλλη από την γνώση. Οι χαρακτήρες του έργου εκτός από φανταστικοί είναι και πραγματικά ιστορικά πρόσωπα, τα οποία εισάγει σιγά σιγά σταδιακά μέσα στην αφήγηση.

Ο αφηγητής είναι ένας από τους πρωταγωνιστές του μυθιστορήματος. Ηλικιωμένος πια, εξιστορεί τα γεγονότα όπως τα έζησε, χωρίς όμως να χρησιμοποιεί χρονολογική σειρά. Γεγονότα διαπλέκονται, ενώ ο αναγνώστης αποτελεί ενεργό στοιχείο της αφηγηματικής διαδικασίας και μπορεί έτσι να μετατραπεί σε έναν «*Lector in fabula*» της ιστορίας έναν έμμεσο πρωταγωνιστή (Eco,1980)⁴⁰.

---

⁴⁰ Umberto E. (1980). *Lector in fabula*. Milano, Bompiani.

Με αφορμή τον αφηγητή, θα δούμε ότι και στο Κοιμητήριο της Πράγας, ο πρωταγωνιστής είναι ο αφηγητής του μνημειώδους μυθιστορήματος. Και εδώ τα πρόσωπα που χρησιμοποιεί είναι όλα πραγματικά, εκτός από τον βασικό ήρωα, που είναι και ο μόνος επινοημένος ήρωας της ιστορίας του.

Με αφορμή τον αφηγητή, θα δούμε ότι και στο Κοιμητήριο της Πράγας, ο πρωταγωνιστής είναι ο αφηγητής του μνημειώδους μυθιστορήματος. Και εδώ τα πρόσωπα που χρησιμοποιεί είναι όλα πραγματικά, εκτός από τον βασικό ήρωα, που είναι και ο μόνος επινοημένος ήρωας της ιστορίας του.

Ένα απαιτητικό μυθιστόρημα που κάνοντας αναδρομή στην ιστορία του 19ου αιώνα, διεγείρει την επιθυμία για γνώση, αλλά επίσης παρέχει τροφή για σκέψη σχετικά με τις θεωρίες συνωμοσίας που πάντα συνόδευαν την κοινωνία⁴¹.

Ένα μεταμοντέρνο μυθιστόρημα στο οποίο ο Eco θέτει τα γεγονότα του παρελθόντος υπό ένα νέο και ανησυχητικό φως, το οποίο ο αναγνώστης θα πρέπει να αποκρυπτογραφήσει και να ερμηνεύσει εκ νέου⁴².

Αλλάζοντας τελείως σκηνικό, το 2004 και το 2008, ο Έκο θα επιμεληθεί δύο δοκίμια την *Ιστορία της Ομορφιάς* και την *Ιστορία της Ασχήμιας*, στα οποία θα συγκεντρώσει έργα τέχνης (ζωγραφική, γλυπτική, αρχιτεκτονική, φωτογραφία, φιλμ και λογοτεχνία) από διάφορες εποχές και θα αναλύσει το πως εξελίχθηκε ανά τους αιώνες η αισθητική.

Πιο συγκεκριμένα, στην *Ιστορία της Ομορφιάς*, θα γράψει ότι δεν είναι εύκολο κάποιος να ορίσει τι είναι πραγματικά όμορφο. Είναι υποκειμενικό

---

⁴¹ Ανακτήθηκε στις 11 Οκτωβρίου 2020 από <https://www.recensionelibro.it/trama-romanzo-il-cimitero-di-praga-umberto-eco/>

⁴² Marinieri M. (2014). *Il Cimitero di Praga di Umberto Eco, romanzo delle ambiguità*. Revista de Lenguas Modernas, N° 20. Universidad Autónoma de Barcelona. España.

και αλλάζει ανά τους αιώνες και τους πολιτισμούς. Το βιβλίο αυτό παρουσιάζει μια πολύτιμη κειμενική και οπτική επισκόπηση των σημαντικότερων αισθητικών αντιλήψεων της «ομορφιάς» που έχουν χαρακτηρίσει τον δυτικό πολιτισμό⁴³.

Στην *Ιστορία της Ασχήμιας*, ο Έκο ξεδιπλώνει το θέμα της ασχήμιας, μέσα από τη λογοτεχνία, τη φιλοσοφία και τις εικαστικές τέχνες, κυρίως τη ζωγραφική. Είναι ουσιαστικά μια ανθολογία εικόνων και λογοτεχνικών αποσπασμάτων που περιγράφουν την έννοια του άσχημου μέσα στην ιστορία.

Ουσιαστικά οι έννοιες της ομορφιάς και της ασχήμιας είναι αλληλένδετες. Μελετώντας κανείς τα δύο δοκίμια δεν έχει ουσιαστικά παρά να παρατηρήσει ότι και το άσχημο, όπως και το όμορφο άλλωστε, προσδίδει μια γοητεία.

Πέρα όμως από τη λογοτεχνική ανάλυση των έργων, με τη βοήθεια της «εξ αποστάσεως» ανάγνωσης (Distant Reading) των έργων του Έκο και με τη βοήθεια της χρήσης λογισμικών κειμενικής ανάλυσης, όπως το Voyant tools, εστίασαμε και ασχοληθήκαμε με συγκεκριμένα γλωσσικά στοιχεία, που δεν είναι ευδιάκριτα μέσα από την κλασική ανάγνωση και τα οποία μας βοήθησαν στην υφομετρική ανάλυση των κειμένων.

Έτσι, μελετώντας τους ερευνητικούς στόχους που θέσαμε στην εργασία μας καταλήγουμε στα ακόλουθα επί μέρους συμπεράσματα:

Συχνόχρηστο λεξιλόγιο και Stopwords: Με βάση τη εκτενή έρευνα που πραγματοποιήθηκε, διαπιστώσαμε ότι τα πρώτα αποτελέσματα της ανάλυσης των κειμένων μας, αναδεικνύουν κυρίως λειτουργικές λέξεις, οι

---

⁴³ Geniomaligno (2012). Ανακτήθηκε στις 10 Οκτωβρίου 2019 από <http://www.filosofiprecari.it/wordpress/?p=2192>

οποίες για την περαιτέρω ανάλυσή μας δεν έχουν κάποιο νόημα, παρά μόνο γραμματική και συντακτική λειτουργία και βοηθούν στην εφαρμογή των γραμματικών κανόνων, όπως για παράδειγμα οι σύνδεσμοι, οι προθέσεις, τα άρθρα, τα μόρια, οι αντωνυμίες.

Για να μπορέσουμε όμως να αναλύσουμε και να εντοπίσουμε τις διαφορές ως προς το λεξιλόγιο, μεταξύ των μυθιστορημάτων και των δοκιμίων του Έκο, χρησιμοποιήσαμε μια λίστα με Stopwords, δηλαδή μια λίστα λέξεων που θέλουμε να αποκλείσουμε από τα αποτελέσματά μας. Με τη λίστα αυτή ξεχωρίσαμε και εμφανίσαμε κυρίως λέξεις περιεχομένου, όπως ουσιαστικά, ρήματα, επίθετα, που χρησιμοποιήσαμε για την έρευνά μας.

Λεξιλογική πυκνότητα (vocabulary density): Η λεξιλογική πυκνότητα είναι ένας ποσοτικός δείκτης ο οποίος προσεγγίζει τον λεξιλογικό «πλούτο» παίρνοντας υπόψη τις λεξιλογικές επαναλήψεις. Όσο μεγαλύτερος είναι ο δείκτης και πλησιάζει στη μονάδα, τόσο πλουσιότερο είναι. Βάσει αυτού του υφομετρικού δείκτη τα δοκίμια είναι περισσότερο σημασιολογικά, ενώ τα μυθιστορήματα εμφανίζουν μεγαλύτερη επαναληπτικότητα.

Μέγεθος προτάσεων: Η μέτρηση του μέσου μήκους των προτάσεων μέσα στα λογοτεχνικά κείμενα έδειξε ότι στα δοκίμια ο μέσος όρος αριθμού λέξεων ανά πρόταση είναι μεγαλύτερος από εκείνον των μυθιστορημάτων. Το συγκεκριμένο αποτέλεσμα όμως έρχεται σε αντίθεση με τον ορισμό του δοκιμίου, δηλαδή κειμένων μικρής έκτασης και φυσικά έρχεται και σε αντίθεση με τα αποτελέσματα που μας δείχνουν ότι τα μυθιστορήματα είναι μεγαλύτερα σε έκταση.

Fiction/non fiction στοιχεία στα έργα του Umberto Eco. Ο συγγραφέας στα μυθιστορήματά του θα χρησιμοποιήσει πρόσωπα υπαρκτά και μη, πρόσωπα ιστορικά, αλλά και πρόσωπα της φαντασίας του. Εν αντιθέσει με

τα δοκίμια που διακρίνονται από μη μυθοπλαστικά στοιχεία αφού εκεί θα περιγράψει τις αντιλήψεις των ανθρώπων για το τι είναι ομορφιά και τι ασχήμια.

Συχνότητα επιλεγμένων λέξεων. Η ποσοτική ανάλυση των λέξεων που έχουν επιλεγεί λόγω της ιδιαιτερότητας που κρύβουν μέσα στα κείμενα, κατέδειξε ορισμένες ενδιαφέρουσες ερμηνείες. Πρωτίστως, ξεκινώντας από τη λέξη «*morte*» η οποία παρά το γεγονός ότι δεν βρίσκεται στις δέκα πιο συχνές λέξεις των κειμένων, παρατηρούμε ότι αναφέρεται περισσότερο στα δοκίμια παρά στα μυθιστορήματα. Το αποτέλεσμα αυτό, ήταν μη αναμενόμενο, αν σκεφτούμε ότι στα δύο λογοτεχνικά κείμενα και κυρίως στο *Όνομα του Ρόδου*, εξετάζουμε μια σειρά φόνων που διαπράχθηκαν σε ένα μοναστήρι και στο *Κοιμητήριο της Πράγας* ο βασικός μας πρωταγωνιστής διαπράττει και αυτός μια σειρά από φόνους.

Στην *Ιστορία της Ομορφιάς* ο όρος παρουσιάζεται σαν κάτι φυσικό και αντικατοπτρίζεται με οτιδήποτε αναστατώνει τις αισθήσεις. Η μορφή του θανάτου εμφανίζεται έντονα και κατά την εποχή του χριστιανικού κόσμου, ενώ ακόμη μεγαλύτερη εμφάνιση έχουμε την εποχή του Ρομαντισμού. Η νεκρή αγαπημένη, το νεκρό παιδί εξυμνείται έντονα μέσα στον ρομαντισμό.

Στην *Ιστορία της Ασχήμιας* το μοτίβο του θανάτου, κυρίως στον χριστιανικό κόσμο συνδεόταν με τους αμαρτωλούς και συμβόλιζε την αμαρτία. Τέλος, στον Μεσαίωνα ο θάνατος ήταν συνυφασμένος με την φτώχεια, την πείνα και την αρρώστια.

Ένας ακόμη όρος που ξεχώρισε για την περαιτέρω ανάλυση των κειμένων μας, και ίσως είναι και ο πιο σημαντικός είναι εκείνος του «*libro*». Άλλωστε από την υπολογιστική ανάλυση βλέπουμε ότι βρίσκεται ανάμεσα στις πέντε πιο συχνόχρηστες λέξεις.

Το Όνομα του Ρόδου και το *Κοιμητήριο της Πράγας* «è un libro fatto d' altri libri», όπως αναφέρει και ο ίδιος ο Έκο. Πρόκειται για διακειμενικά μυθιστορήματα. Δηλαδή, βιβλία φτιαγμένα από άλλα βιβλία. Το πρώτο αποτελείται από αποσπάσματα άλλων βιβλίων, ενώ στο δεύτερο η πλοκή εκτυλίσσεται μέσα από το ημερολόγιο του κύριου πρωταγωνιστή.

Από την άλλη στα δύο δοκίμια ο Έκο χρησιμοποιεί κυρίως λογοτεχνικές αναφορές που εκφράζουν την ιστορία της τέχνης και της λογοτεχνίας σε διάφορες ιστορικές περιόδους και πολιτισμούς.

Άλλη μια λέξη που εμφανίζεται ανάμεσα στις πέντε πιο συχνές λέξεις είναι: «dio».

Ο Έκο παρότι δήλωνε άθεος, αναφέρει αρκετά συχνά τον Θεό. Μέσα από τα έργα του υποστηρίζει ότι κάθε πτυχή της ζωής του ανθρώπου ήταν συνδεδεμένη με τη θρησκεία και το Θεό.

Στο *Όνομα του Ρόδου* βλέπουμε ότι η υπερβολική αγάπη για το Θεό και την Αλήθεια ήταν που οδήγησε και στις δολοφονίες. Ενώ, στο *Κοιμητήριο της Πράγας* ο πρωταγωνιστής κατηγορεί τον Θεό για την απουσία της μητέρας του, καθώς εκφράζει έντονα και το μίσος του, εξαιτίας της καταπίεσης που ένιωθε από το ζοφερό περιβάλλον μέσα στο οποίο μεγάλωσε.

Στα δύο δοκίμια, η έννοια της ομορφιάς είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τον Θεό και τους αγίους. Από την αρχαιότητα ο Θεός ταυτιζόταν με το φως, τη λαμπρότητα και τα άστρα. Ενώ, ακόμη και οτιδήποτε άσχημο όπως ήταν τα τέρατα και ο διάβολος θεωρούνταν θεϊκά πλάσματα.

Τελειώνοντας την ανάλυση των κειμένων μας παρατηρούμε ότι, τουλάχιστον στα δύο μυθιστορήματα, υπάρχει η παρουσία μόνο των ανδρών. Παρότι η εμφάνιση του όρου δεν βρίσκεται ανάμεσα σε εκείνες με την μεγαλύτερη συχνότητα, είναι άξιο αναφοράς.

Στο *Όνομα του Ρόδου* η μορφή της γυναίκας, ειδικά στον Μεσαίωνα ήταν η γυναίκα μάγισσα, η γυναίκα πειρασμός, που προκαλούσε σύγχυση στους άνδρες.

Στο *Κοιμητήριο της Πράγας*, έχουμε έναν πρωταγωνιστή, ο οποίος εξαιτίας των ερωτικών απογοητεύσεων και περιφρόνησης που ένιωσε κατά την εφηβεία του από τις γυναίκες οδηγήθηκε στον μισογυνισμό στο μίσος και την περιφρόνηση γι' αυτές.

Τελειώνοντας, στην *Ιστορία της Ομορφιάς* οι γυναίκες απεικονίζονταν ως θεές και όχι σαν αντικείμενο σαρκικής επιθυμίας. Αποτελούσαν το μέσο για την ανύψωση με το Θεό. Αντίθετα στην *Ιστορία της ασχήμιας* γίνεται η αναφορά στις γερασμένες γυναίκες, αποτέλεσμα της φυσικής, αλλά και της ηθικής παρακμής. Στις γυναίκες μάγισσες του Μεσαίωνα, ενώ στην Αναγέννηση θα συναντήσουμε τη γυναίκα με τις ατέλειες που ελκύουν όμως τους άντρες.

Ολοκληρώνοντας, η συγκεκριμένη διπλωματική εργασία θα μπορούσε να αποτελέσει τη βάση μιας μελλοντικής μελέτης η οποία θα βασίζεται και στα άλλα έργα του Έκο, έργα, που αντιπροσωπεύουν νέες τάσεις στην παραγωγή λογοτεχνικών κειμένων.

Παράρτημα

1. Εργογραφία

- Το όνομα του Ρόδου (1980). Συνοδεύτηκε από το «Επιμύθιο στο όνομα του Ρόδου».
- Το Εκκρεμές του Φουκώ (1988)
- Το νησί της προηγούμενης ημέρας (1994)
- Μπαουντολίνο (2000)
- Η μυστηριώδης φλόγα της βασίλισσας Λοάνα (2004)
- Το κοιμητήριο της Πράγας (2010)
- Φύλλο Μηδέν (2015)

Δοκίμια - Μελέτες

- Ζητήματα αισθητικής στον Θωμά Ακινάτη (1956)
- Τέχνη και κάλλος στην αισθητική του Μεσαίωνα (1959)
- Έργο ανοικτό (1962)
- Κήνσορες και Θεράποντες (1964)
- Η απύσα δομή (1968)
- Η ποιητική του Τζέημς Τζόυς (1966)
- Οι μορφές του περιεχομένου (1971)
- Θεωρία σημειωτικής (1975)
- Η σημειολογία στην καθημερινή ζωή (1975)
- Τα όρια της ερμηνείας (1990)

- Η αναζήτηση της τέλειας γλώσσας (1993)
- Τι πιστεύει αυτός που δεν πιστεύει (1996)
- Εμπειρίες μετάφρασης (2003)
- Η ιστορία της ομορφιάς (2004)
- Με το βήμα του κάβουρα (2006)
- Η ιστορία της ασχήμιας (2007)

2. Υφομετρία

Η Υπολογιστική Υφολογία είναι ένας διεπιστημονικός κλάδος που διερευνά τον τρόπο γραφής των κειμένων και το πώς αυτός συνδέεται με την ταυτότητα του συγγραφέα τους ή και με οποιοδήποτε άλλο χαρακτηριστικό του όπως το φύλο, την ηλικία καθώς και τα ψυχολογικά χαρακτηριστικά. Ο κλάδος αυτός απαιτεί την συνεργασία πολλών επιστημών, όπως της Γλωσσολογίας, της Λογοτεχνικής Ανάλυσης, της Στατιστικής, της Επεξεργασίας Φυσικής Γλώσσας και της Τεχνητής Νοημοσύνης.

Στην υφομετρική ανάλυση δεν αξιολογούμε το κείμενο ούτε μελετάμε τις μεθόδους δόμησης ενός λογοτεχνικού κειμένου, αλλά μελετάμε τα κειμενικά χαρακτηριστικά που μπορούν αυτόματα να μετρηθούν με τη χρήση υπολογιστικών εργαλείων, αλλά και εκείνων που λειτουργούν διακριτικά ως προς τη συγγραφική πατρότητα του κειμένου. Στόχος είναι η δημιουργία «υφομετρικών αποτυπωμάτων» ή «υφομετρικών γονιδιωμάτων», για να χρησιμοποιήσουμε παραλληλισμούς με χαρακτηριστικές βιομετρικές τεχνικές. Η πιθανότητα να ταυτιστεί λάθος άτομο από δείγμα DNA είναι ελάχιστη, γεγονός που το καθιστά προς το παρόν το απόλυτο βιομετρικό τεστ σε εγκληματολογικές εφαρμογές.

Κλείνοντας θα λέγαμε ότι η γλωσσολογική χρήση είναι μια εξαιρετικά πολύπλοκη διαδικασία. Πρόκειται για μια βιολογική λειτουργία, η οποία επηρεάζεται από κοινωνικές, αλλά και από ψυχολογικές παραμέτρους.

Το υφομετρικό «αποτύπωμα», επομένως, είναι μια μεταφορά που εννοιολογικά διευκολύνει την κατανόηση της μεθόδου που όμως σε θεωρητικό επίπεδο δεν αντιστοιχεί στον τρόπο με τον οποίο τα γλωσσικά χαρακτηριστικά και η ποσοτική τους έκφραση συνδέονται με τη γλωσσική παραγωγή ενός συγγραφέα.

Δεν υπάρχει, δηλαδή, μέχρι σήμερα ένδειξη ότι ένας συγγραφέας μπορεί να διακριθεί με απόλυτο τρόπο σε σχέση με τους άλλους, βάσει συγκεκριμένης ποσοτικής έκφρασης γλωσσικού χαρακτηριστικού ή ακολουθίας γλωσσικών χαρακτηριστικών, όπως ισχύει με το DNA.

Η απόρριψη της έννοιας του υφομετρικού «αποτυπώματος» δε σημαίνει ότι η υπολογιστική υφολογία δεν είναι αξιόπιστη επιστήμη. Όμως το θέμα της αναγνώρισης συγγραφέων σε κλειστά προβλήματα, δηλαδή σε προβλήματα που προσπαθούμε να εντοπίσουμε την πατρότητα ενός ή περισσότερων ανώνυμων κειμένων σε μια συγκεκριμένη λίστα υποψηφίων, είναι εξαιρετικά δύσκολο και πολύπλοκο και πρέπει πάντα να το αναλαμβάνουν ειδικοί πεπειραμένοι επιστήμονες.

3. StopWords

a	
abbia	abbiamo
abbiano	abbiate
ad	ad
agl	agli
ai	al
all	alla
alle	allo
altri	anche
ancora	avemmo
avendo	avesse
avessero	avessi
avessimo	aveste
avesti	avete
aveva	avevamo

avevano	avevate
avevi	avevo
avrà	avrà
avranno	avrebbe
avrebbero	avrei
avremmo	avremo
avreste	avresti
avrete	avrò
avuta	avute
avuti	avuto
bellezza	bello
bocca	brutte
bruttezza	brutto
c	che
chi	ci
ciò	coi

col	come
con	contro
corpo	cosa
cose	così
cui	da
dagl	dagli
dai	dal
dall	dalla
dalle	dallo
degl	degli
del	dell
della	delle
dello	di
dopo	dov
dove	e
è	ebbe

ebbero	ebbi
ed	ed
egli	era
erano	eravamo
eravate	eri
ero	essendo
essere	fa
faccia	facciamo
facciano	facciate
faccio	facemmo
facendo	facesse
facessero	facessi
facessimo	faceste
facesti	faceva
facevamo	facevano
facevate	facevi

facevo	fai
fanno	farà
farai	faranno
farebbe	farebbero
farei	faremmo
faremo	fareste
faresti	farete
farò	fatto
fece	fecero
feci	fosse
fossero	fossi
fossimo	foste
fosti	fronte
fu	fui
fummo	furono
già	gli

gli	grande
guglielmo	ha
hai	hanno
ho	i
il	in
io	l
la	le
lei	li
lo	loro
loro	lui
ma	mai
mentre	mi
mia	mie
miei	mio
modo	mondo
ne	negl

negli	nei
nel	nell
nella	nelle
nello	noi
non	nostra
nostre	nostri
nostro	o
occhi	ogni
parte	per
perché	più
poi	prima
può	quale
quando	quanta
quante	quanti
quanto	quel
quella	quelle

quelli	quello
questa	queste
questi	questo
re	sarà
sarai	saranno
sarebbe	sarebbero
sarei	saremmo
saremo	sareste
saresti	sarete
sarò	se
sei	sempre
senza	si
sia	siamo
siano	siate
siete	simonini
solo	sono

sotto	sta
stai	stando
stanno	starà
starai	staranno
starebbe	starebbero
starei	staremmo
staremo	stareste
staresti	starete
starò	stava
stavamo	stavano
stavate	stavi
stavo	stemmo
stesse	stessero
stessi	stessimo
steste	stesti
stette	stettero

stetti	stia
stiamo	stiano
stiate	sto
su	sua
sue	sugl
sugli	sui
sul	sull
sulla	sulle
sullo	suo
suo	suoi
terra	ti
tra	tre
tu	tu
tua	tue
tuo	tuoi
tutte	tutti

tutti	tutto
un	una
uno	uno
vi	viene
voi	vostra
vostre	vostri
vostro	

Λίστα Αναφορών

Abdollahi M. (2020). *Umberto Eco's The Name of the Rose and Intertextuality: Eastern Themes*. Ανακτήθηκε στις 5 Οκτωβρίου 2022 από https://www.academia.edu/58092992/Umberto_Ecos_The_Name_of_the_Rose_and_Intertextuality_Eastern_Themes

Angelino L. (2019). Ανακτήθηκε στις 9 Σεπτεμβρίου 2021 από <https://auralcrave.com/2019/03/11/il-nome-della-rosa-trama-e-significati-dellopera-di-umberto-eco/>

Βαλαούρα Κ. (2002). Ανακτήθηκε στις 12 Σεπτεμβρίου 2021 από <https://www.ertnews.gr/eidiseis/politismos/efige-o-oumperto-eko/>

Βασιλείου, Θ. *Η ανατομία της θρησκείας*. Ανακτήθηκε στις 11/8/2021 από <https://www.kathimerini.gr/culture/264972/i-anatomia-tis-thriskeias/>

Capozzi, R. (1989) «*Palimpsests and Laughter: The Dialogical Pleasure of Unlimited Intertext*». Ανακτήθηκε στις 7 Νοεμβρίου 2021 από <https://www.jstor.org/stable/479254>.

Δημηρούλια Τ. (2011). Ανακτήθηκε τον Ιούλιο 2022 από: <https://www.kathimerini.gr/culture/426006/peritechni-plastografisi-tis-istorias-tis-eyropis/>

Eco U. (1980). *Lector in fabula*. Milano, Edizioni: Bompiani.

Eco, U. (1980). *Il nome della Rosa*. Milano: Edizione Bompiani.

Έκο Ο. (2013). *Η Σημειολογία στην καθημερινή ζωή*. Μετάφραση Τσοπάνογλου Αντώνης. Αθήνα. Εκδόσεις Μαλλιάρης.

Eco, U. (2010). *Il cimitero di Praga*. Milano: Edizione Bompiani.

Eco, U. (2007). *Storia della Bruttezza*. Milano: Edizione Bompiani.

Eco, U. (2004). *Storia della Bellezza*. Milano: Edizione Bompiani.

Έκο Ο. (1999). *Το Όνομα του Ρόδου*. Μετάφραση Έφη Καλλιφατίδη. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Έκο Ο. (2011). *Το Κοιμητήριο της Πράγας*. Μετάφραση Έφη Καλλιφατίδη. Αθήνα: Ψυχογιός.

Έκο Ο. (2006). *Ιστορία της Ομορφιάς*. Αθήνα: Καστανιώτης.

Gelsomino Del Guercio. (2019). *Umberto Eco: «Non credo più in Dio, ma forse Dio crede ancora in me»*. Ανακτήθηκε στις 10 Νοεμβρίου 2022 από <https://it.aleteia.org/2019/03/12/umberto-eco-vittorio-messori-intervista-apostasia/>

Geniomaligno (2012). Ανακτήθηκε στις 10 Οκτωβρίου 2019 από <http://www.filosofiprecari.it/wordpress/?p=2192>

Grant M. (2020). Ανακτήθηκε τον Ιούνιο 2022 από: <https://bookriot.com/difference-between-fiction-and-nonfiction/>

Καρουζάκης Γ. Ανακτήθηκε τον Μάιο 2022 από:

<https://thalesandfriends.org/el/book/to-koimitirio-tis-pragas/#presentation>

Κουτσούκης Α. (2021). Ανακτήθηκε τον Ιούνιο 2022 από:

<https://www.ogdoo.gr/politismos/vivlio/diavasame-to-koimitirio-tis-pragas-tou-oumperto-eko-psyxogios>

Λαβδάρης Ν. (2018). *Ο Ρομαντισμός στην τέχνη*. Ανακτήθηκε στις 7 Νοεμβρίου 2022 από

<https://www.fosonline.gr/plus/politismos/article/18400/o-romantismos-stin-texni>

Λαγκαδινός Ν. (2017). *Ουμπέρτο Έκο, ο παντογράφος [tuttografo]*.

Ανακτήθηκε στις 10 Νοεμβρίου 2023 από

<http://dytikosanemos.blogspot.com/2017/01/tuttografo.html>

Λάλου Σ. (2020). Ανακτήθηκε τον Μάρτιο 2022 από:

<https://amitos.library.uop.gr/xmlui/handle/123456789/5766>.

Μαλλιαρού Ε. (2016), *10 πληροφορίες για το Όνομα του Ρόδου, το πιο γνωστό μυθιστόρημα του Ουμπέρτο Έκο*. Ανακτήθηκε στις 18 Νοεμβρίου

2020 από <https://www.lifo.gr/culture/vivlio/10-plirofories-gia-onoma-toy-rodoy-pio-gnosto-mythistorima-toy-oumperto-eko>

Manizheh A. (2020). Umberto Eco's *The Name of the Rose* and Intertextuality: Eastern Themes. *SCRIPTA, Revista internacional de literatura i cultura medieval i moderna*, núm. 16 / desembre 2020 / pp. 250-262 ISSN: 2340-4841 · doi: / SCRIPTA.16.17341.

Marinieri M. (2014). *Il Cimitero di Praga* di Umberto Eco, romanzo delle ambiguità. *Revista de Lenguas Modernas*, N° 20. Universidad Autónoma de Barcelona. España.

Μικρός, Γ. Κ. (2015). *Υπολογιστική Υφολογία*. Αθήνα: Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα - www.kallipos.gr.

Μικρός, Γ. Κ. (2016). *Υπολογιστική Υφολογία: Απόδοση της συγγραφικής πατρότητας σε ανώνυμα κείμενα*. Ανακτήθηκε στις 12 Μαρτίου 2022 από <https://theartofcrime.gr/%CF%85%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CF%85%CF%86%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%AF%CE%B1-%CE%BC%CE%AF%CE%B1-%CE%B4%CE%B9%CE%B5%CF%80%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BC/>

Μωραΐτη Ε. (2022), Ανακτήθηκε τον Ιούνιο 2022 από: <https://www.monopoli.gr/2022/02/19/books/558972/oumperto-eko-okto-vivlia-tou-pou-den-prepei-na-leipoun-apo-kamia-vivliothiki/>

Miller, A., (2018). «*Text Mining Digital Humanities Projects: Assessing Analysis Capabilities of Voyant Tools*», *Journal of Web Librarianship*, 12 (3).

Piaia G. (2016). *Il nome della rosa di Umberto Eco e la storia della filosofia medievale*. Ανακτήθηκε στις 10 Σεπτεμβρίου 2022 από <https://philpapers.org/rec/PIAIND-2>

Πετρούνιας, Ε. (2002). *Νεοελληνική Γραμματική και Συγκριτική («Αντιπαραθετική») Ανάλυση (2 nd ed.)*. Θεσσαλονίκη: Ζήτη.

Salvo M. (2016). Ανακτήθηκε τον Ιούλιο 2022 από: <https://www.snobnonpertutti.it/reportage/perche-umberto-eco-era-cosi-importante/17850>

Sicilia A. Ανακτήθηκε από τον Ιούλιο 2022 από: <https://www.lettura.org/il-nome-della-rosa-umberto-eco-trama-recensione>

Sinclair S. and Rockwell G. (2016). *Voyant Facts*. Ανακτήθηκε στις 12 Δεκεμβρίου 2022 από <http://libvoyant.unm.edu/docs/#!/guide/about>

Schweighauser P. (2022). Ανακτήθηκε στις 10 Νοεμβρίου 2022 από <https://www.futurelearn.com/info/courses/reading-digital/0/steps/16840>

Trabucchi E. (2012). Ανακτήθηκε τον Ιούνιο 2022 από: <http://www.filosofiprecari.it/wordpress/?p=2133>